

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

Седамнајести Октобра.

Од Михајла Мајкова. *)

(Руски изворник.)

(Српски превод.)

10

Отчего сегдња, мама,
Все звонать колокола
И лампадку, словно въ праздникъ,
Предь иконой ты зажгла?
Развѣ праздникъ?“ „Да, мой милый!
Въ етогъ день, потрясена
Словно громомъ — Божьимъ чудомъ,
Наша вздрогнула страна.
Бхаль Царь съ Своей Семьею
Повѣздъ вдругъ сошелъ съ пути, —
Было многимъ здѣсь могилу
Суждено, дити, найти!
Кровь лилась, стонали люди,
Смртъ была со всѣхъ сторонъ!
Государь съ Своей Семьею —
Только Богомъ былъ спасенъ!
Оттого-то нынче праздникъ,
Перезвонъ колоколовъ,
Оттого-то и лампаду
Я зажгла у образовъ
Послѣ судъ былъ . . . все открыли, —
Чья вина была? Чей грѣхъ?“
„Что-же“ — вдругъ спросилъ малютка —
Царь велѣлъ казнить ихъ всѣхъ?“
„Нѣтъ, мой мый! Милость Божью
Тврдо помни надъ собой, —
Всѣхъ простилъ Онъ, Царскимъ словомъ
Снялъ со всѣхъ вину долой!“

За што данас звона славе,
А, мила мама,
И ти кандило ужижеш
Пред иконама?
Зар је празникъ?“ „Да, мој мили!
На данашњи дан,
Као громом, Божјим чудом
Св'јет би уздрман
Путова је Цар са Својом
Својом Семьею;
Воз искочи, многи нађе
Смрт на мјесту том.
Крв се лила, јаук дизо
Смрт са св'јех страна!
Само Цару с Царском кућом
Бог би обрана!
Отуда је данас празник,
Слављење звона,
За то палим ја кандило
Испред икона.
Послијед је суд тражио,
Открио грѣхъ“
„Јел' Цар, мама, наредио
Казнити свијехъ?“
„Не, мој мили! Сјећајућ се
Божје милости,
Милостиво сву кривицу
Свијем опрости.“

*) Из петроградског листа „Новое Время“.

И задумался ребенокъ . . .
 Мать окончила расказъ
 По щекамъ его бѣжали
 Слезы тихія изъ глазъ . . .
 И вечернюю молитву
 Въ етотъ свѣтлый день твори,
 Онъ спросилъ у мамы тихо —
 Имя добраго Царя.

Дијете се замислило,
 Кад је свршила . . .
 Низ образе тиха му је
 Суза ронила
 Па је тихо запитало,
 Молећи Бога,
 Да му каже мати име —
 Цара доброга.

Т.

Недорастак

комедија у четири чина

од Фонвизина. *)

Превод од Ј. Петковићке.

Лица:

Простаков
 Госпођа Простакова — његова жена
 Митрофан син њихов
 Јеремејевна митрофанова дадиља
 Правдин
 Стародум
 Софија, сестрична Стародумова
 Милон
 Скоштинин, брати Г-ђе Простакове
 (Кубејкин, семинариста
 Учи-Цифиркин, кашлар у оставци.
 те.џи. Врљман, уџишель (Немац, бив. кош.)
 Тришка, кројач
 Слуга простакова
 Комердинер Стародума.

Чин I.

Појава 1.

Г-ђа Простакова, Митрофан и Јеремејевна.

Г-ђа Пр-ва (осматра капут на Митрофану). Капут је сасвим покварен. Јереме-

*) Ово дјело Фонвизина, знаменитог руског списатеља прошлога вијека, још и сада се по каткад појављује на руској поворници.

Характер сиса Фонвизина понајвише је сатиричан, што је зависило колико од његовог личног характера, толико и од духа времена.

Русија, утиснута генијем Петра Великог у ток јевропског живота изгледала, је као арена, на којој се развијала борба старог с новим; нове уредбе

јевна! зови амо несретног Тришку. (Јеремејевна одлази). Лупеж, он га је обужио. Митрофане, душо моја, мора да те јако стеже. Иди зови амо оца. (Митрофан одлази).

нису се слагале са старим навикама и изгледале су као сјајне закрпе на старом али још јаком руском кафтану. То је било и смијешно и жалосно. С једне стране, растеривао се мрак грубог незнања, будило се племство од лијежности и уништавала се њива самовоља, успоставља се закон у место самовоље и проглашавала се једнакост свију пред законом. С друге стране — у место просвете усвајао се само сјај спољашњег изображења, под којим се потпуно сачувала стара груба природа; закон је притекао у помоћ самовољи и потврдио роштво сељака; на овим основама подижу се: модне незналице, грозни до крајности величани, открива се широко поље шарлатанства и безослешности на рачун државних интереса, злоупотреба влашћу и богатством, самовоља, подмитљивост и кашарство чиновника — све те саме прљавштине, те дубоке гнојне ране јасно се провиде кроз сјајан покров новине. Екатерина царица у своим указима, списима и личним односима врло просветљена и хуманитарна, била је сувише слаба спрема своих љубимаца, кои су, презирући нарав и добре намере своје царице, поступали као старе војводе, као неограничени сатрапи.

Услед тога, упореду са напретком просвете, са сјајним победама, са освојењем великих територија васпитавају се у привилегираном племићском staleжу незналице и тирани, а са простим се народом поступа као са скотом и као са бездушним створом.

Такво ужасно стање ствари нагнало је многе у пуном смислу изображене људе да рошћу на сувереност и чак да жале старо добро вријеме. То чини и Фонвизин кад у реду с типовима грубости и незнања — плода сувремености, изводи супротположне типове, који су остали од старог доброг времена.

У „Недорастку“ Фонвизин изводи на бину грубу, прљаву снахијску породицу, која ништа не разумје осим задовољења своих материјалних потреба и дивљих инстинката, и потпуно затупане несретне сељаке.

Превод.

Појава 2.

Г-ђа Просшакoва, Јеремејевна, Тришка.

Г-ђа Пр-ва. (Тришки). А ти, скоте, приђи ближе. Јесам ли ти говорила, лоповска њушко, да капут направиш пошире? Прво, дијете расте, а друго, он је и без тијесног капута танак. Реци звекане, чиме ћеш се оправдати?

Тришка. Па ја сам, госпо, самоук. То сам вам још онда казао: изволте дати кројачу.

Г-ђа Пр-ва. А зар мораш бити кројач, те да лијепо сашијеш капут? Разложиш као права животиња.

Тришка. Ама кројач је учио, госпо, а ја нијесам.

Г-ђа Пр-ва. И смије још да се противи! Кројач је учио од другог, други од трећег; а први кројач од кога је научио? Говори животињо!

Тришка. Та први кројач може бити да је још горе шио од мене.

Митрофан (утрча). Звао сам тату. Изволио је рећи: одма.

Г-ђа Пр-ва. Кад га човјек не може на лијепе да дозове, онда иди на га довуни.

Митрофан. А, ево и тате.

Појава 3.

Исти и Просшакoв.

Г-ђа Пр-ва. Шта, ти се од мене кријеш? Ето, господине, до чега сам доживјела с твојим попуштањем! Каква је обнова сину за ујкињу вјеридбу? Какав је ово капут сашео Тришка?

Пр-ов (муцајући од страха). Ши.... ши.... широк мало.

Г-ђа Пр-ва. Сам си ти широк, па-метна главо.

Пр-ов. Па ја сам мислио, да се теби тако чини.

Г-ђа Пр-ова. А ти сам зар не видиш?

Пр-ов. Пред твојим очима моје ништа не виде.

Г-ђа Пр-ва. Ето каквим ме је мужем Господ наградио. Не умије сам да разликује: шта је широко шта ли тијесно.

Пр-ов. Ја сам ти у томе душо и вјеровоао и вјерујем.

Г-ђа Пр-ва. Па онда вјеруј и то, да ја не ћу да слугама попуштам. Иди, господине, и одма га казни.....

Појава 4.

Исти и Скошмин.

Ск-ин. Кога? за што? Баш на дан моје вјеридбе! Молим те, сестро, одложи казну до сутра за љубав такoг празника; а сутра, ако желиш, и ја ћу ти радо помоћи. Да нијесам Тарас Скотинин, ако код мене није свака кривица крива. У оваким приликама ми смо једнаке навике, сестро. А за што си се тако наљутила?

Г-ђа Пр-ва. Та ето, брацо, на твоје ћу очи да се позовем. Митрофанушка, приђи ближе. Је ли овај капут широк?

Ск-ин. Није.

Пр-ов. Ја и сам сад видим, да је тијесан.

Ск-ин. Ја ни то не видим. Капутић је, брате, баш лијепо сашивен.

Г-ђа Пр-ва. (Тришки). Одлази на поље, скоте! (Јеремејевни). Иди, Јеремејевна, дај дјетету да доручкује. Ваљда ће већ скоро и учитељи доћи.

Јер-на. Та он је већ и онако пет симита појео.

Г-ђа Пр-ва. Шта, теби је жао и шестог, бештијо! Тако се ти бринеш! Гледај ње, молим те.

Јер-на. Па нећ му је на здравље, госпо. Ја сам то ради њега рекла. Претуро се сву ноћ, баш до самог јутра.

Г-ђа Пр-ва. Јао, мајко Божија! а шта ти је било, Митрофанушка?

Митрофан. Тако, синоћ послије вечере, дочепа ме нешто, нано.

Ск-ин. Мора да си се добро набубао, брале.

М-ин. Вала, ујко, нијесам готово ништа ни јео.

Пр-ов. У колико се сјећам, душо моја, ти си јео мало.

М-ин. Шта сам појео? једно три парчета пршуте и чини ми се пет јал шест комада.....

Јер-на. Сву је драгу ноћ тражио да пије. Пун-пунцат бокал кваса изволио је попити.

М-ан. И сад још идем ко пијан. Цијелу ноћ ми се којекакав гад врзао пред очима.

Г-ђа Пр-ва. Какав гад, Митрофанушка?

М-ан. Час ти, мајко, час бабо.

Г-ђа Пр-ва. А како то?

М-ан. Таман оћу да заспим, а мени се чини, као да ти изволиш тући баба.

Пр-ов (на страну). А гле невоље! Да се не испуни сан.

М-ан (нежно). Па ми је било жао.

Г-ђа Пр-ва. (незадовољно) Кога, Митрофанушка?

М-ан. Тебе, нано, ти си се тако уморила бијући баба.

Г-ђа Пр-ва. Загрли ме, срце моје! То је син — једина утјеха моја.

Ск-ин. Е, Митрофано, како видим, ти си нанин а не бабов син.

Пр-ов. Ја га бар љубим ко што треба да љуби родитељ; баш је паметно, разумно, весело дијете! Понеки пут сам изван себе од радости, па чисто не вјерујем, да је он мој син.

Ск-ин. Само што је наш весела сад нешто натуштен.

Г-ђа Пр-ва. Дал да погледамо у варош по доктора?

М-ан. Не, немој, нано! Боље да се сам излијечим. Потрчаћу на голубињак, па ваљда ћу.....

Г-ђа Пр-ва. Ваљда ћеш, бог је милостив. Иди поиграј се Митрофанушка. (Митрофан и Јеремејевна одлазе).

Појава 5.

Г-ђа Простакова, Простаков и Скошнини.

Ск-ин. Ја нешто не видим моју младу. Гдје је она? Довече је прстеновање; да није већ вријеме да јој се каже, да је удају.

Г-ђа Пр-ва. Имамо кад, брацо! Ако јој кажемо прије времена, још може помислити, да јој се намећемо. Ма и по мужу ипак сам јој рођака; ал ја волим, да ме и туђи слушају.

Пр-ов. (Скотинину). Право да кажем, ми смо поступили са Соком, као са правом сиротицом. Посље оца она је остала врло мала. Прије по године, кад је њену матер, а моју свастику ударила капља.....

Г-ђа Пр-ва (крсти се). Нека је с нама сила Божија!

Пр-ов. Од које је она и на онај свијет отишла. Њен Ујак, Господин Стародум, отпутовао је у Сибир; па пошто већ неколико година нема од њега ни трага ни гласа, то и држимо, да је мртав. Ми смо је узели у наше сеоце, јер је остала сасвим сама, и надгледамо њено имање, као своје.

Г-ђа Пр-ва. Шта си се ти, брајко, данас тако разбрљао? Још може да помисли браца да смо је из интереса узели.

Пр-ов. Како може то да помисли? Није могуће да присвојимо Сокино непокретно имање.

Ск-ин. А покретно да сте и покренули, ја нећу да се парничим. Не волим ја да водим те бриге, а и бојим се. Колико су ме сусједи вријеђали, колико су ми штете починили, ја се ни на једног жално нијесам; а сваку штету ја, у мјесто да се за њима гањам, одерем од мојих сељака, па је крај.

Пр-ов. То је истина, брате, цио свијет говори, да си ти мајстор да купиш оброк кметски.

Г-ђа Пр-ва. Бар да хоћеш нас да научиш, драги брацо; ми никако не умијемо. Од онда, од како смо све покупили, шта су сељаци имали — ништа више не можемо да одеремо. Баш је то зло!

Ск-ин. Добро, сестрице, да вас научим, научићу вас, само ме ожените са Соком.

Г-ђа Пр-ва. Зар ти је то дјевојче баш тако мило?

Ск-ин. Није мила мени дјевојка, не.....

Пр-ов. Него њена села у сусједству?

Ск-ин. Ни села, него оно што се нахои у њеним селанцима, а што ја страшно волим.

Г-ђа Пр-ва. А шта ти толико волиш, брацо?

Ск-ин. Волим свиње, сестрице: а у нашем су округу тако крупне свиње, да нећеш ни једну наћи, која, кад би стала на задње шапе, не би била цијелом главом већа од сваког нас.

Пр-ов. То је чудо, брацо, како род може да личи на свој род! Митрофанушка наш сав је на ујка — он још од малена такође воли свиње ко и ти. Још кад му

је било три године, па кад види свињче, а он сав уздркће од радости.

Ск-ин. Истина је, чудновато! Ајде да речем: Митрофан воли свиње зато што је мени сестрић. Ту има сличност, али ја зашто тако лудуем за свињама?

Пр-ов. И ту има нека сличност. Ја тако држим.

Појава 6.

Исти и *Софија*.

Софија. (весела улази држећи писмо у руци).

Г-ђа Пр-ва. (Софији). Што си ти тако весела? Чему се радујеш?

Софија. Сад сам баш добила радосну вијест. Ујак, о коме нијесмо ништа тако дуго знали, кога волим и поштујем као мог оца, приспио је ових дана у Москву. Ево писмо, које сам сад од њега добила.

Г-ђа Пр-ва. (уплашено и злобно). Како? Зар је жив твој ујак Стародум? И ти проглашујеш, да је он васкрео! То је изврена измишљотина!

Софија. Ал он није никад ни умирао.

Г-ђа Пр-ва. Није умирао! А зар он и умријети не може? Нема госпођице, до су твоје измишљотине, да нас плашиш са твојим ујаком, само да ти слободу дамо. Ко велиш, ујак ми је човјек паметан па ће наћи средство да ме избави, кад ме види у туђим рукама. То би ти хтјела, госпо, ал бога ми немој много да се радујеш; твој ујак сигурно није васкрсао.

Ск-ин. Сестро! ал кад човјек није ни умирао.

Пр-ов. Сачувај Боже, ако он још није ни умирао.

Г-ђа Пр-ва. (мужу) Како није умирао? Шта ти пртљан, бабо? Зар не знаш да су га од моје стране неколико година за упокој помињали? Како, зар и моје грешне молитве нијесу достизале? — (Софији) Дај ти овамо писамце (готово јој га отима). Могу да се опкладим, да је љубавно писмо и знам од кога. То је од оног официра, што те је просио и што си хтјела да поћеш за њ. Ал, која је то бештија, што ти даје писма, док мене не пита? Чекај,ознаћу ја то. Ето до чега смо доживили: дјевојкама се пишу писма! Дјевојке умију да читају и пишу!

Соф. Прочитајте га сами, госпођо, па ће те видити, да ништа не може бити невиније од тог писма.

Г-ђа Пр-ва. Прочитајте га сами! Не, драга моја, ја фала Богу, нијесам тако васпитана. Ја могу добијати писма, ал' читати свагда ћу другом заповиједати. (мужу) Читај.

Пр-ов. (разгледа дуго) Тешко.

Г-ђа Пр-ва. Како видим и тебе су васпитали ко дјевојку. Брацо, потруди се, прочитај.

Ск. Ја? Вала, од како сам се родио нијесам ништа читао, сестро. Бог ме је сачувао од те несреће.

Соф. Допустите да ја прочитам.

Г-ђа Пр-ва. О, драга! знам да си вјешта, ал ти много не вјерујем. Ал ваљда ће скоро доћи Митрофанушкин учитељ, њега ћу натјерати.

Ск. А већ сте почели дјечка да учите?

Г-ђа Пр-ва. Ах, драги брацо, па већ има ваљда четири године како учи. Гриота би било крити, да се ми старамо да васпитамо Митрофанушку: три учитеља плаћамо. За читање и писање долази му црквењак од Покровске цркве-Кућејкин. Аритметику му предаје каплар у оставци-Цифиркин. Обојница долази амо из вароши. Варош је од нас близу, нема сахат пута. По француски и све друге науке предаје му Њемац Адам Адамић Враљман. Њему по триста рубаља на годину плаћамо; руча за нашим столом, наше му жене перу хаљине; ако му треба гдјегод да иде, коња му дајемо; зна му се за ручком чаша вина; за ноћ лојана свијећа и наш Фомка му бадава намјешта бароку. Да кажем право, и ми смо с њим задовољни, драги брацо; — он дијете не мучи. Сад је и вријеме Митрофанушки, док је дјечко да га помазимо, а после кроз десетину година, кад ступи, сачувај Боже, у службу, свега ће се натрпјети. Како је коме срећу судбина одредила, драги брацо! Колико их има од наше фамилије Простакових, који дембелишу а чиновим им у велико расту. Зар је Митрофан лори од њих? А, ево иде наш драги гост баш кад треба.

Појава 7.

Исти и *Правдин*.

Г-ђа Пр-ва. Брацо, да вам преставим

нашег драгог госта: господин Правдин; а вама господине мога брата.

Правдин. Мило ми је да се с вама упознам.

Ск-ин. Добро, господине мој; а како вам је презиме? Ја нијесам дочуо.

Правдин. Презиме ми је Правдин, да дочујете.

Ск. А смијем ли вас запитати, господине мој: има ли у вашим селима свиња?

Г-ђа Пр-ва. Мани се, брацо, не почињи о свињама. Боље да говоримо о нашој муци. (Правдину). Ето шта је, господине. По вољи божијој узесмо на своје руке девојку! — Она добија писма од некаквих ујака; знате ли, с оног свијета јој пишу ујаци.... Учини доброту, драги господине, прочитај нам свима гласно.

Правдин. Опустите ми, госпођо, ја никада не читам писма без дозволе оних, којима су писата.

Соф. Ја вас молим. Ви ћете ме много задужити.

Правдин. Ако ви заповиједате. (чита). „Љубезна сестрично! Моји послови принудили ме, да живим неколико година далеко од мога рода; а даљина ми је ргела срећу, да имам од вас вијести. Сад сам у Москви, пошто сам неколико година у Сибиру пробавио. Ја могу послужити као доказ, да се човјек може обогатити трудом и поштењем. Тима средствима и помоћу среће стекао сам ја десет хиљада рубаља годишњег дохода“.....

Ск. и оба *Пр-ви.* Десет хиљада!!

Правдин. (чита). „Које теби, моја драга сестрично, остављам у наслједство“.....

Сви { *Г-ђа Пр-ва.* Теби у наслједство!
заједно. { *Пр-ов.* Софији у наслједство!
 { *Ск.* Њој у наслједство!

Г-ђа Пр-ва (грли Софију). Честитам ти, Соке, сретно, душо моја! Ја сам изван себе од радости! Сад ти треба младозења.

Ја, ја бољу младу и Митрофанушки не желим. То је ујак! то је отац рођени! Ја сам се све надала, да га Бог чува, да је жив и здрав.

Ск. (пружајући руку). Е, сестрице! ајде да свршавамо.

Г-ђа Пр-ва (полако Скотинину). Почекај брацо, прво треба њу да питамо, оће ли она још за тебе поћи.

Ск. Шта! какво питање! бога ти, зар хоћеш да јој се намећеш?

Правдин. Оће те ми допустити, да дочитам писмо?

Ск. А ко зашто? Ама пет година да читаш, па нећеш дочитати ни до чега бољег од десет хиљада.

Г-ђа Пр-ва (Софији). Соке, душо моја! Хајдмо у моју спаваћу собу. Нужно ми је да се с тобом разговорим (изводи је).

Ск. Богме, како видим тешко да ће данас и бити прстеновање.

Појава 8.

Правдин. *Простаков, Скотинин и Слуга.*

Слуга (задихано к Простакову). Господару! Господару! дошли су војници, остаће у нашем селу!

Пр-ов. Каква несрећа! До темеља ће нас разорити.....

Правдин. Зашто сте се препали?

Пр-ов. Јаој, рођени мој! та свега смо се ми нагледали. Ја не смијем ни да изађем пред њих.

Правдин. Не бојте се! Војнике сигурно води официр, који их неће пустити ни до какве наглости. Хајдите заједно к њему. Увјерен сам, да се бадава плашите. (Правдин, Простаков и Слуга одлазе.)

Ск. Сви ме оставише. Идем да се прођем по обору.

Завјеса пада.

О п а л о л и ш ћ е.

С дугих зелен-грана пало је лишће жуто,

Па нијемо лежи доље, на земљи разасуто....

Тек вјетар гдје кад, кад се из тврдог саяка прене,

Дирљивом руком својом блиједо му лице крене.

А тад кроз пусти предô, кроз пусте — жуте — краје,
— Гдје влада тешка туга, гдје видиш само ваје, —
Мртвачком пјесмом својом наруши глухи мир
Увело лишће жуто, увео миомир....

И много пута лежећ' на уској малој стази,
Пролазећ' човјек силан, својом га ногом гази,
А оно писне — шушне — под њег'вом тешком петом
И куне, љуто куне, — у страшном болу клетом:
„Ој јадни, слаби људи, у срца ваща тамо
Немилост, злоба, завист усели с' дакле само, —
А свету искру правде, милости блажен зрак,
Одгнасте из свог срца у гробни — вјечни — мрак...

„Сјећате л' с' људи сада тих прошлих дана мојих,
На грани кад се сијаш у дивној зелен-боји, —
А на мен' кад се мила јутарња капља мала,
Као по бљештав алем, прам светим сунцем сјала?
Сјећате л' с' сада дакле, рђави, злобни људи,
Кад мој вам мирис ваше шираше — празне — груди,
А куд сте оком глали, ја киђах сваки крај, — —
И душу ващу чаро ј' мог дивног лица сјај?!“ ...

„Зборасте м' заносно онда: „Ој дивно лишће, цв'јете,
Ти красно, њежно дјело Божије руже свете,
Ој кад си тако дивно, њежно, убаво, сјајно,
Ој за што ниси вјечно, зашто си кратко-трајно...!?“
А сад кад сјај изгубих, изгубих младост здраву,
Газите м' тешком ногом, — окрећућ' од мен' главу...
Блиједо лице моје, што с' јадно ваља туд
Не прија вашем оку, не шири вашу груд....

„У чашу моје туге утјехе с' капља слива,
Видећ да исто тако и међ' вам увјек бива:
Док један сјајем блиста, сунце га среће грије.
Дотле га сваки воли и топлом хвалом вије;
Дотле га млађи брати, дотле га стариј' сини,
У сваком кругу своме почасно мјесто чини...
Поштован свуд је дакле — као по сунчан дан,
Ни једну ружну р'јечцу, да когод баци на њ.

„Ал' када истом срећа, окрене леђа гојна,
У тужном њег'вом жићу наступи тешка војна;
Кад mine оног сјаја, што у њег' тако сјаше,
Мамећи душу вашу, чарајућ' очи ваше....
Презрите тад га сваки, злобној га судби дате,

Окрећућ' од њег' главу, — ко да га и не знате...
 Па гледећ међ вам тако и ја се тјешим — жуто,
 Опало лишће слабо, по земљи разасуто —
 И тужним шумом гдје кад, у јадној утјехи тој,
 Кунем вас по сто пута: — Тешко вам души злој!...“

У Мостару, 1888 год.

Јов. А. Дучић.

Њамени крст из мора.

Истимити догађај из бокељског живоша.

На подножју светога Ловћена, а у прикрајку лијепог Јадранског мора бајно се шири поносита Бока Которска. Од Опстрога рта па до Спича не можеш, да се надивиш красном овом маленом предјелу. Од Опстрога рта све до старинскога Котора вијуга се бокељски залијев час ужи, а час шири, тамо, овало Оке ти жељно пасе по цвијетним тивк-дама и родним рудинама, па ису-страшиво скаче по голим литицама и поврх дубоких понора. Свуда по обали дижу се велике палате и малене кућице, које је подигла трудна морнарска рука крвавим знојем и штедњом; а непрестано их љуби и милује запјенушени вал. Иза њих шири се повећи врт, па пространа бапти-на пуна свакога божјега благослова. Ту је виноград, тамо опет маслиниште; а око сваке куће зелени се вјечно лемун и наранча.

Дивно је то бокељско море, када га ваља тихи вјетрић, када по њему једри малени чунић, а у њему занесени младић вјешто окреће кормилом. Још је дивније у тиханој ноћи, када је небо застрто небројеним звјездицама, а по плавом се своду бани пуни мјесец, те своје пуно лице огледа у морске дубине, и када неви-

на дјева у маленој шајчици слабачком руком окреће веслима, а из њежног јој се грласца извија љубавна пјесма. А какво је то море тек онда, када ради ни рибар у глухо ноћно доба стане да жеже! По густој тми-ни и нијемој тишини не чујеш друго него како се разлијежу и одјекују по горама и пећинама јасни гласови, који ловом управљају; а чамац, у којему луч пламти, једва можеш опазити, да се миче, како би више лудих рибица могао да примамити.

Али је ужасно то море, када на њ навали бијесни вјетар, те од велике пјесме ништа пред собом не види, већ без милосрђа све једнако ваља и обара. Тада се море запјенуши, узмути сву своју дубину и као помаман помамним својим валовима удара на крај. Јао си га тада сиромашном морнару, ако се нађе у његовој власти а ништа пред собом не види, до саму густу пјену и провалију морску, која једва чека, да га у своја несита жвала прогута.

Бијаше красна прољетна зора, која је тек стала да пуца, када се упутих од Котора пут Доброте. Трудољубиви сељак већ устао, запрегао под јарам волове, па попијевајући оре, а за њим нејака шћерца сије, обоје весели. Подалеке опет гомила младића и веселих цурица лопатама,

мотикама и другим алатима жури се на посао, а сви као из једног грла попијевају, да је милина слушати их. Слаби је лахорић угодно ширио око малених листића, тек испупчалих стабала, па тресао са њих бисер росицу, која је прелијевајући се у разне боје на земљи падала, да уступи мјеста другој.

Тијем путем мало подалеко од града је на малом ниском брежуљку при самом мору мала црквица, из које је пјевање до мене допирало. Попнем се по каменитим стубама на брежуљчић и завирић у цркву. Нијесам се могао довити, чему миса у тој цркви, па у то доба! —

Малени брежуљак, на којему сам се налазио, изгледао је као ниска пирамида; с једне се стране држи при земљи, а са три га море кваси. Одма тик брежуљка промаља један крш из мора, ва ва јутре је велики камени крст; ни сам тај крст угледао, стадох размишљати, да ли збиља та рана служба божја није у каквој свези с тим крстом. Послије мисе кад се оно мало људи из цркве разишло, ето ти убрзо и старога свећеника из цркве. Ја му назовем добро јутро, а он мени добру срећу.

Ту га уљудно упитам о мјесту и тој раној миси. Добри старац сједе пред црквицом и стаде ми овако да прича, гледајући у мирно као уље море:

„Еј море, море, мирно ли си сада и лијено ли изгледаш, да би човјек промислио е у теби не има лукавства ни преваре, а када ти се нејак повјери, уништиш му живот, а фамиљу у црно завијеш. По теби најбоље познајем, како је овај наш живот слаб и сличан сламци, те ватра уништи, како нам је једина благодат

и једино уживање тек онда, кад умремо и прекрштеним рукама пред бога одемо! Човјек се труди, ради дању и ноћу, да заштеди штогод, па када мисли, да ће дубоку старост мирно спровести, ето ти му несреће. Колико си прогутало јадних наших помораца, који су ти се повјеравали, баш када су се пунијех рука задовољни кући враћали!

„Недалеко одавле, тамо мало у гори била је повећа кућа и богата обитељ, којој се већ траг ископао, а кућа остала празна и јадна, да се по њој мишеви легу, као још по многим кућама овдје, чије је домаћине море у своја велика жвала прождрло. У тој кући, пошто Млечићи оставише Боку, све је напредовало и цвјетало, као оно ти под божјим благословом. У кући осим домаћина и домаћице била је мила ћерка и несташни дјечко, који су се миловали као што се само своји могу миловати.

У тој се кући чувао сваки лијени наш српски обичај, као у кући мудрој и у свему напредној. О бадњем дану се ложили бадњаци, славило се крено име, о ускрсењу се мастила јаја и мијесиле погаче, све као код православних.

„О великим се свецима у тој кући, која је била пуна званица, уз гусле пјевале пјесме о Марку Краљевићу и Милошу Обилићу; коло се водило и пјевало, а лијено црногорско орб играло.

„Домаћин, Марко Н. био је човјек, каквога по доброту и племенитости на далеко није било. У ничем му није заостајала његова супруга Кате. Обоје добри, вриједни и поштени били су на диком и понос цијелој Доброти. Гладнога су знали наситити, жеднога окријепити, голога би

обукли, тако да нико јадан и невољан не отиде с њихових врата.

„Син им и кћерка угледали се на родитеље, па расли и учили се свакој племенитој врлини. Мали Нико био весео и ведар дјечко, да му у селу нигдје није било сличнога; а сестра му Анчица живо дјевојче, које је свакога својим умиљатим говором и уљудним понашањем задовољавало. То двоје било радост и и утјеха родитеља, те их ови подучавали у свему, што је лијепо и поштено.

„Кад већ Никица припио у момачке године, стао отац да мисли о његовој будућности, да не остане у мужевној доби без знања и заната, па га по ондашњем обичају имућнијих породица пошаље у трговачку школу, а касније по мору, да својим рукама и сопственим знојем стиче свакидашњи хљеб. Никица, па о то ти дијете, те је у родитељској кући имало лијепи примјер, напредовао у свему, па га ето послѣ мало година бродом у Боку, да посјети већ остарјеле родитеље и да буде на свадби своје миле Анице.

„Дочекало га цијело село. Згодан и одрастао момак свакој цури срце отимао и свака је за њим уздисала. Тек га је почела гарити мрка наусница, а лијепи орловски нос и црне очи узвисивале његову љепоту. А какав ти је био растом и погледом! Висок и танак као јела, надвисивао је за по главе свакога младића, а када би својим лијеним великим оком погледао, бјеше не мада милина дивити му се.

„Постајао у очинској кући мјесећ дана, док му се удала сестра, па и он зажели цуру, која му срце бјеше отела, када је уз њу коло

играо. Ја сам му био једини пријатељ, коме се он могао у свему исповиједати, па и мени јединоме повјери ту тајну, а ја који сам тек тада био постао парохом овдје, почмем ти говорити оцу му и мајци, а ови једва дочекаше, те не прође ни осам дана, а већ је наш радосни Нико своју Марију прстеновао и јабуку јој даривао, те родитељи урекли свадбу до године пред сами божићни пост.

„Ах, мили сине, у оном великом и ријетком весељу, морила ме нека потајна бојазан и све сам стрепио, да се не догоди какова велика несрећа. Не бјеше ми баш никако по ћуди, да се свадба одлаже тако на дуго, али се промијенити није могло, јер цура није била справна, а Нико морао већ до мало да креће, јер га је брод већ справан очекивао.

„До мало дана био тужни растанак оца са сином, брата са сестром, сина са мајком, а младога са својом милом. При растанку препоручи Нико мени старе родитеље и ожалошћену Марију, а ја га пољубих ватрено и стискох на пријатељске прси, тако њежно као да сам знавао.....

„Раном зором задувао повољни вјетар, а кад грану сунце и огрије ове наше миле горе, крену се брод, праћен родитељским благословима и уздасима вјеренице, а најискренијим жељама пријатеља. Кад је брод морао да окрене за рт, осврте се Нико још једном, ману шеширом и убручићем, па му тврди камен оте пред очи мило сеоце.

„Стари отац и мајка жељно читали писма, која су свакога мјесеца долазила из разних крајева далекога свијета; млада се Марија справљала да дочека свога војна приправна и весела; Анчица везла дар за свога

брата, којим ће га даровати на дан свадбе; а ја све нешто слутио зло и наопако. Када бих год видио старе родитеље Никове, увијек бих уздахнуо и сажаљивао их, ка да сам знао каква их грозна несрећа чека прије смрти, мјесто весеља и радости.

„Често бих прије ноћи излазио на овај малени брежуљчић и овдје бих проводио дуго вријеме у читању и мишљењу, а каткада би се успео са мном и стари Марко, па ми причао доста лијених и поучних ствари, те мене још жутокљуна савјетовао и поучавао, како да се владам у бурним и тешким данима свога живота. Слушао сам радо старца и све његове савјете к срцу примао, а ти су ме савјети чешће избављали из великих невоља. Када би се ноћ већ приближила и мало захладнило, враћалибисмо се његовој кући, гдје би ме очински угостио и ту спрочађасмо вријеме у разговору до касне ноћи.

„Прошло љето, а јесен већ почела узнемиравати наша срца својим грозним вјетровима. Када би се год бура подигла, излазио би старац на обалу морску и ту би дуго стајао и гледао у то сиње море, како се цјени и ваља, а тиха би му се молитва извијала из прсију пут небескога пријестола. Чиста бисер суза, која би се староме оцу на око појавила, била је вјеран тумач његових молитава и очинских осјећаја, а и ја сам се увијек у јутрњој и вечерњој молитви сјећао свога пријатеља и богу се молио за његово здравље, срећу и брзи повратак.

„Приближавало се зимско доба. Бијели сагови већ почели да ките врхунце наших охолих брда. Све се увукло у своје кућице, да у обитељ-

ском кругу проведе дуге вечери. Ријетко си кога путем сријетао. Не прође много, а староме Нику стиже весела књига, да му је већ син кренуо, како ће дома стићи — баш у одређено вријеме за свадбу. Старац се од весеља помлади, па као момче весео пјева и скаче, и непрестано мисли о синовљевој женидби. Стара домаћица у великом послу. Ту она мијеси колаче, рубље справља, и купује све, што је за свадбу потребито. Приправља и чисти сину вјенчану собу и добавља разнога цвијећа, какво се у зимско доба могло добавити. — А каква је млада невјеста? Стидна лица, али весела срца очекује свога драгога, приправља рубенину, многе јој другарице у радњи помажу и завиде ријеткој срећи....

„Ја све то гледам и слушам, а срце ми се стеже, као да ће да пукне. Дивим се родитељском весељу, али ме велика сумња обузимље, по никоме ништа не говорим, да не би покварио то ријетко обитељско весеље.

„Прије него ли је брод имао да приспије, све је било справно. Сваки је једва чекао, да се брод помоли иза рта, па да га веселим усклицима поздрави. Једне вечери у томе очекивању прије захода сунчева ужди бура. Нагомилали се црни облаци, да те језа хвата, када само у небо погледаш. Из почетка дувала бура по мало, али касније увијала и најдебља стабла. Сијевало и грмјело цијелу божју ноћ.

„Послије вечере искупили се многи у кући старога Марка, а и ја међу њима, те се стадосмо богу молити. Молили подуже, кад и киша поче да пљушти као из кабла, гром грму одушити не даде, по небу се мо-

гле видјети стријеле како се крижају, а вјетар, боже, као помамап хуји. Касно се разиђемо својим кућама.

„Још није било добро ни свануло, а неко као помамап удара алком на меја врата. Хитро устанем, погледам на небо, које се бјеше тако лијепо разведрило и тако је дивно било, као да се давно није мрштило. Одем до кућних врата, кад у кућу улети момак и уморан од трчања једва проговори: „Брзо, оче ако бога знате; доље вас при мору чекају!“ — „А шта је?“ у великој злој слутњи престрашено запитам. — „Када су рибари јутрос ловили, нашли су изломљени брод, а на њему живе душе нема, па се боје да није Ника Маркова, коме су се данас надали,“ па и не изговори добро, већ побјеже, да јави по селу.

„Мени се, синко, смрче пред очима. Тресао сам се од страха као танка шишка. Обучем хитро зимско одијело, па као манит појурим на обалу, гдје нађем сакупљено цијело село. Испод овог брежуљчића сломио се брод, као да си га сјекирама млатио; покрај обале плутало му је комађе са разноврсним стварима; док ето и старца Марка, гдје иде ти иза свега гласа лелечући; чукао старац своје сиједи власи и једва га наговорише, да отиде кући. — Кад јадна мајка зачу грозну вијест, за час као окамењена остане, па се весело насмије и стаде из свега грла пјевати пирне пјесме као да јој се син жени — од велике туге полуди. Касније је бјежала из куће, особито по ноћи, скоро гола, док је једно јутро не нађоше у шуми укочену од зиме. — Сестра кукала као кукавица и жалила за утопљеним братом и несретном мајком, како само може сестра да

жали, а послушна кћи, да нариче. — Марија плакала неко доба, па се и умирила, а до неколико година и пир пиrowала.

„Мало дана послије него ли се нађе сломљени брод, ловили рибари у близини обале, кад опазе мртво тијело гдје плута и познаду у њему јаднога Никицу. Позвали мене и оца му, те му ја сузним очима и претужним срцем оцјевам оцијело.

„Стари Марко на скоро умре, а цијело своје имање остави, да се њиме сагради на овом брежуљчићу црквица, у којој да се свакога прелећа један пут служи миса за покој душе утопљенога му сина. Хтједе баш у прољеће, када се цијела природа помлађује и весели, баш за то, што му је и утопљени син био тек у прољеће свога бијесног живота.

„Пошто оградисмо ову црквицу одгребисмо и тај камени крст доље, да се мило долазећи сјете по каткада, Богу помолити за невине душе.

„Ето ти, синко, тужне повјести ове задужбине и овога крста из мора.“

И старац горко уздахну па подигне слабе руке и очи к небу, па дрћућим гласом замоли: „О велики Госпoде, Свемогући и милостиви Спаситељу, буди милостив нама гријешнима и опрости утопљеницима њихове гријехове, да им земља буде лака и да уживају на небесима, када им није било дано, да уживају на земљи.....“, а ја сам растуженим срцем искрено пратио старчеву молитву.....

Миливој Србинић.

Вјечна љубав.

По првом сумраку када на земљу поникнуту нѣком
Тиха се ноћца лагано спушта и пада,
Погледај на небо плаво, гдје прва звјезда трепти,
И њезин погледај сјај!

Мени се свеђер чини, у томе трептању њеном
На чистом, ведром небу, кад н'јема тишина влада,
Да њену љубав видим, јер она за сунцем чезне,
И њен слађано-горки уздисај.

Небо док узгор стоји и на њем престò божиј,
Она ће тако вјечно блистат' к'о тад што блиста;
Ал' онда је тако вјечна једнако и љубав њена
Невина и чиста!

Сењо Дјаковић.

Зла маћеха

Приповијетка из црногорског живота

Написао

Саво Ст. Радуловић.

I.

Као пједна кућа у племену данас живи, вељаху сељани, кућа кнеза Шилете. — Живи баш уредно! Али то стоји све до управљања! Како живијаше Петар Турановић до ту недавно. — Доста кућа, баштина, листосјека, сјенокоса, крајине: планине и хумнине, залога као пједан Команин; чојства, синова, снаха; он млад, жена му као невјеста! Доста свега, али не најбољега; ће нема реда тун нема ни напретка!

Оћеш да лијепо носиш; да идеш по свадбама, по станковима! Оћеш пушком у руке да си најпрви, — па били радни али свечани дани; а од тога кућа не напредује! — Боље је склонит ко је за тога нокте у земљу; које за стоке шњима ранит и примрцат! Па и ондар једва да ти која блекне на ђурђев-дан.

Петар ће се на станак, тун је; ће у чету, тун је; прољеће пресједи чувајући се рђава сунда; љети га јад јаду додај тражећи дебљи лад; јесен је и онако горопадна, што ће чојек радит кад Бог разрађује;

зиме пробируј сељане који више дрва горе! — Па како чојек неће пропанут, да има несито благо, — а не ми сиромаси, кад још необрадимо то мало прцотина; не промучимо се за ту шаку брава — како ће се то живјет?! — Петар имаше неке чељади у кући, која на изглед тобож рађаху једним претом да се чоје напријед а деветнајест другијех просипаху низ бездање! Тешко свакој кући у којој има таквијех „моља“. Она ће кућа кућом бити за мало; само док се ђавољи нокти не докопају сиромашке муке! —

Овако пропадају достина!

Позно се диж а рано лијегај; не оскуби ништа од ноћи а дању беспосличи — то је наопако; чојек би тако спушки бедем разурно.

А кнез Шилета чојек је строг, разуман; неда чељадма, да својевоље. Оне два брата упућује, а они га слушају као поправ ће Бог помаже. Не би му који на жао учињено, пријед би нанио своме живому зло! На сваки његов трен готово је свако чељаде похитат к послу, као да би шћело претећ живот чељадински. Ма то од најмањега до најстаријега — као да су му робови. Ниједно се не обрће на његов кар, колико да би га устријелило!

Да би које рекло нећу тамо али тамо; али нећу радит то, нећу оно — Боже са-

чувај! Не вала, да му рече: „Скочи у матицу“. Све му иде за руком; све му напредује!.... Ко први узоре, он; покоси тако; ускопа, посијече лист, пожњије, побере, среди и почине у јесен — вазда кућа кнеза Пилете!.... Ваистину прави је примјер племену. Злорада мора иђест стид гледајући оне радине, и прегнут се на рад! — Чобани другије сусједа теке се буде а кнежева стока већ је усред горе. Кад други ћера у пашу, његове су сталe бират лад!... Али Бога ми без тога и нема фурде; но каи у наша стијешњена мјеста и с таквијем устанком доста ошкурно.

То што би се односно брва кнеза Пилете рекло, има се у ваљаност Вукову ставит. Вук! момче хитро, окретно, а наћерао се чобан ка' му покојни отац; ш њима примрче и рани; ко је у што заљубљен! Али му је и кнез дао облакшање; само му је струка и свирала занат и јављење пред оно седам осам стотина овчијех грла. По три четири млађа чобана примахују му их, а он пази звонаре и чело. Ко се сретан роди за рану му није мишлит. Што је каи младу момку љевше од чобанства: дођи гором, разгледа Божу природу, кога пред онијем анђелскијем душама; стане ли стока наст, он изиди на какав крш, довердар прео скута, па мотри на вука и хајдука.

Али он није на само чобанство по ево га и на мјеста ће пучу мозгови. — Знате ли да је кнезу Пилети доста оно ваљало, каи краичнику, кад Вук посјече ону туркешину Зоговића — арачлију спушкова, који бјеше доша да неретни народ по љешанској нахији злоставља и гули!... Па другом кад освети свога синовца Живка, а сина Маркова, којег Турци — љешкопољци на Ђавски дуг на вјеру посјекоше; зајмише четири стотине оваца и понесоше са Живка једну Пилетину леденицу, која му је била према чељадету. Помишли ко би загореља каи он, да удари су два друга на петину — а још злица подгоричкијех. А страхова бих ударит самоме Диздару Бешлићу са петином најбољијех!

Пукло му срце кад је видно, да су му крмници под кућом дошли. Бог ме свој боли! — Па прегну и учиње ћело јуначко. Откад он посјече Бешлића на Ђаву, стрекнуше љешкопољци и Подгоричани; њихове земље у Ђаву и ђавски дуг, у Бере и на Селишта постадоше нашијем изпасиш-

тима! Придоби се крајина! А то је све код пресвијетлога Владике Данила на Цетиње — одило у пофалу кнеза Пилете! — Мало по мало па данас каи први крајичник. —

Господар га хоће добро; често га зове у намастир на Цетиње: као што се види — кнеза Пилете кућа је бројена међу првијема тога времена у Комане!

Шћело му се у свашто.

Чељад је имао лијепу. Он је имао три сина, двије шћери; Марко брат му млађи три сина и три шћери; — а Вук једнога ћетића и једну шћер — именом: Омера *) и Зорицу!

Свако чељаде мирно; свако за рад, послушно, поштено. Особито каква је Вукова жена — да је нема у све племе! — Милија је Пилети од иједнога сина. — Небити друго чељаде зовуо да га послужи! — Кад је она у кући миран је, — не мисли да ће бит немира! Кад пође на рад, не требаје му тај дан одит, да нагледа работнике; тамо ће се радит ка' низ воду! Пошљу ли је за бравима, није од преше у вече да се броје; Пилета само пита: „Јели код њих била Марица?“ Који год од пријатеља кнежевијех би дошао на конак, кнез не да другој, но Марица да му остави струку, постави столвачу; кад је од тога вријеме, разправи обућу и осуши; види јели вечера готова, слана и приличили за госта. Другу од жена куће Пилетине не могаше запанут да је планинка код Марице; Пилета не даваше другојаче! Зашто би послао другу, кад ни у свему племену нема планинке ка' ње! Више би скупила мрса од двадест коза но друга од стотину оваца.

Али док се иде напријед — ласно је! — Но кад се изопачи залуду чојек напреза; залуду ради се мудро; подпетили се нешто — толико је доста. Ако срећа не причека нећеш је стићи; бадава трчиш да ти се подбију табани. — Не свеза је! Докле хоће поредује с тобом, друкчије, — нећеш ли јој отворит — она ће — да ти је гвоздено мандало на врата! Њојзи су врата и на највисочијој страни торине!....

Долазећи Марица једну вече иза брва, преда их бројачу на стругу — и каи никад махом отиде у кућу.

Кнезу Пилети, који стојаше више торине, та Маричина хитња кући упане у

*) Надимком. С. Ст Р.

очи; -- забрижи га! Пошто уђе у кућу види је с десне стране вратах у једном ћошку, ће доји двогодишњу малу Зорицу. Она изтргне ђетету сису из уста, дигне се, па, му приступи к руци!

— Опрости моја лијепа Маре! А што си нешто сјетна: — рече Пилета.

— Од подне ме, брајо! заболјела глава, и да опростиш, тужки ми се!

— Неће ни-да Бог — тебе ништа бит, моја Маре. Рече кнез и упре очи на Марицу, гледајући је сву прирњелу као земљу. Пошто изиде, пушти сузу. Мало па дође вријеме од вечере. У то ево и Вук са два пристава изкрај торине. Сиједају на постављене столице. Кнез само не сиједа без Марице, и пође к одру, на коме Марица лежијаше.

— Маре?

— Ево ме брајо! озове се Марица подигнув се на десни лакат.

— Што је чоче, међер си тако бона, да не можеш ни вечерат?

— Бога ми ме, брајо, добро боли глава.

— Дај ми тај свитак, — заштите Пилета у Ђурђе, жене Маркове,

Ова скочи и даде му свитак, који Пилета држаше, као да својијем трептећијем тамнијем пламом зло слућаше. Проза сузе, које бјеху напуниле кнежеве очи, још црња но је била учини му се Марица.

Гледајући Марица свога ђевера ће низ своје јуначко лице просипље бисер искрености, окопирка се, сједе и целива Пилету у руку. Тај посљедњи пољубац Маричин још већма ражалости кнеза — те бризне у плач, па се удаљи и одмах посла у Једноше Вука Николићима, да им јави, да им је одива бона, но да похитају, да је застану. Поражени Вук бачи ожицу, којом не бјеше још зафатао из вагана, скочи, узе цевердан и крене.

Нада да ће Марица остат — сасвијем не стаје.

— Прострите мало сламе тун и пусти-ну чисту с ленке, — нареди Пилета, и одмах га послушаше.

— Можеш ли Маре сама? али ћемо те ми пренијет. Не можеш у ту тмушу — но ајде код огња е ћемо разгрнут жара, да припечеш главу; ако буде назеблина, бит ће ти лакше.

Марица за повољит Пилети, стане се копиркат — но све њезино напрезање би узалудње.

А ја — не може! Снага изнемогла, живци покошени, — смрт је ту! Кнез је дофатио за једну а Станко (пристав) за другу руку и преведу је до на прострту постељу. У неко доба ће Марица:

— Брајо! да ти предадем један аманат; — мој — а од сад твој Омер и Зорица нека су ти на тешки аманат Божи! Пази их; — немој да ме у хладноме гробу — мртву вријеђају...

За тијем у брзо плач и кукање проламаше тихи ваздух глуве ноћи. Марија бјеше издахнула.

У то ево и Вук с Маричином браћом. Кнез Пилета — по обичају — пође пред пријатеље. Целивају се и стану плакат као ђеца. — То народ ту налазећи се прифати. — Стане кукњава да се ни гром неби чуо.

Поставе се пријатељима столице, сједе у утиша се плач!

— Е виђесте ли удеса; јуче здраво, весело, задовољно — а данас пјесма друга. Од једном изгубио сам доста: Добру послушницу, ступ слоге и домаћег мира; заручницу мога милог брата; искрене пријатеље Николиће, и, — што ми је најтеже — мајку Омера и Зорице, која су о моме врату на аманат покојнице остала! аох мене јадноме.

— Све што си пребројио нека си изгубио — кнеже, али нијеси пријатеље Николиће. — Старије је пријатељство но једно чељаде. Оно ако је нестало ми ћемо остати који смо и до сад били. У Омера и Зорицу и ми имамо дијела као и ви! — рећиће Ђивко, старији брат Маричин.

— Фала ти, кућићу, на лијепе ријечи и баш не би ни лијепо било да везу пријатељства нашега тако прекинемо, одврати Пилета, и опет се заплака. А већ је био наредно, да се убије крава јалова и закоље два овна. Додавио је већ и ракију из манастира; па ће и калуђер брзо доћи.

Народ придлази све више; окупи га се сила. Дође и калуђер, крену мрца.

Кад су били на гробљу у Долове, калуђер сврши опијело у мјесто попа. Сахране Марицу — и вас се народ у Пилете на објед врати — по обичају.

Подаљни пријатељи и племенци пођу,

а сусједи и својте остану и Отац Лазар, који је ту читаву неђељу дана као у побратима и племенскога кнеза — сједио!

— Пази Турђа ту сирочад; гледај да није су гладна, гола и боса. Стрине и маћехе туђе су жене ђеверичићима и пасторчадима; мајке без мајке није — али такве су уре, рече Пилета једну вечер уз огањ, пошто сами остадоше.

— Није као своја мајка туђа никад; само ти то могу казати, брајо! да ћецу Маричину нећу пуштити гладотињи, голотињи нити босотињи; а карани бит ће мање од ове друге — рећи ће Турђа.

— Моја снашо! тако ти Бог да, немој те ми ту ћецу потурит; јер су она остала о моме врату; и да није потоњи Маричин глас био препорука њене сирочади и — јопет би ми требало рад љуђи и за љубав мртве снахе пазити и нагледати њезину ћецу — а онако и још већма! — Вели се: „Кућа гори а аманат стоји“. Мојој ћеци нека буде како му драго а Омеру и Зорици хоћу даје лијепо — заврши Пилета отирући сузе.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

Смрт Фезли паше.

(Б а л а д а.)

По планини
У по дана
Чета иде
Одабрана.

Хајдучке јој
Ноге газе
Стјеновите
Пусте стазе.

— „У нас има
Доста моћи,
Па куд ћемо
Данас поћи?“ —

„Фезли паша,
Проклет био,
Силну ј' рају
Погибио“.

„Похарао
Села многа,
Смрт на њега,
Не било га!“

— „Смрт!“ — затутне
Страшне рјечи,
Као када
Гром зајечи.

На то чета
Доби крила,
Неста к'о да
Ниј' ни била.

А крај Дрине
— Страшно зборе —
Варош — веле —
Нека горе.

Из вароши
Ко то бјега?
А гони га
Чета нека.

— „Нећеш даље!“ —
Пушка плану,
Онај паде
Са издану!..

... Сред планинског
Самостана
Чета иде
Одабрана.

Борци у вис
Ћопља дижу,
На свима се
Главе нижу.

Једна, више
Што стојаше, —
То је глава
Фезли паше.

Солбор.

Гаривој.

Грађа за историју Васојевића.

III.

Ступивши један пут на историјски темељ, покупићемо све, што се односи на оно доба; а у томе главно је и јединствено горе споменути опис Мариана Болице.

У броју различитих племена, која се нијесу покорила Турској, он помиње и Васојевиће 90 кућа су 280 војника под командом кнеза Николе Оташева и Лала Бајова. А ето њихови комшије:

Ровца кнез Иваниш Радонин	50 кућа	120 вој.
Бјелопавлићи — Ненеа Лаиновић (Salinovich или Latinovich) и Батрић Томашевић	306 —	800 —
Пипери — Раослав Божиданов	270 —	700 —
Братоножићи Станоје Радонин	86 —	260 —

То све Срби или Грци, како он имању је посљедоватеље православне исповјести; а има и католика:

Кучи — албанци кнезови Лале Дрекалов и Нико Раичев; најратоборнији и најучачнији народ	490 —	1500 —
Клименти кнезови Смаил Пренташев и Педда Сукка; народ непобједиви, јуначки и страшно грабежљиви	178 —	650 —
Капсо кнез Пренк Кастрат	80 —	260 —
Хоти — Мараш Папа	212 —	600 —
Scatiglia (Шкрели?) Messa Рочива	30 —	80 —
Кастрати Пренк Битти	30 —	130 —

Ми смо дофатили мало даље комшилука; али то нам даје још љепше оцијенити положај и снагу Васојевића.

Најмногобројније у то вријеме било је племе Куча католика, па с тога они и играше у том највишу улогу.

Али главније њихово мјесто, град Медун већ су заузимали Турци још од времена Ивана Црнојевића.

А ето имамо и још опис мјеста, из кога опет спомињу се и села, која су сада Васојевића:

„Има једна равница веома пространа са многим селима, по којој теку многе ријеке, особито богате рибом, али цио положај врло је пријатан и плодан; ово је мјесто Плаво, које је јако насељено и богато, али за сада разурено услед нападаја и грабежа Климената, који стоје у сусједству. Поњекад можете гледати по 200 коња на товаренијех вуном, ће иду у Котор, до којег има само три дана хода; и сувише иду и друге ствари: восак, сир и урметин.

Кад се врате ови исти приморани су Турском градити какву тврђаву на граници клименачкој, да се задржавају ови разбојници и да стоје на миру становници Плава“.

Ево села тамошња:

Тралани (?) кнез Драгоје Лаков	72 куће	189 војн
Слатка (Слатина?) Перихна Војанов	37 —	78 —
Трешњево — Андрија Бојов	22 —	57 —
Зла-Ријека — Вучета Раичев	63 —	130 —
Божићи — Вукашин Раичев	80 —	200 —
Цецуни — Димитар Јовов	47 —	100 —
Ђулићи — Лако Милов	33 —	67 —
Кармаши — Вуксан Лалетин	38 —	70 —
Парносјеница — Томаш Братичев	70 —	150 —
Сеоце — Оташ Николи	40 —	190 —
Луг — Бојо Лалов	60 —	130 —
Аржаница — Нико Милов	67 —	148 —
Улогина Мала — Перо Иванов	55 —	112 —
— Веља Ресин Виоу или Војо	90 —	210 —
Јовино — Војо Вићин или Ваћин	29 —	60 —
Коморани — Вуксан Ников	37 —	73 —
Јоансовић или		
Франсовић — Радо Вуков	47 —	100 —
Рибаци — Влатко Јованов	90 —	220 —
Крушево — Дабиша Брајов	50 —	110 —
Град — Бук Онешин	68 —	140 —
Тренча — Лале Ников	70 —	157 —
Dossago — Лале Бајов	80 —	190 —
Гусиње — Бело Јуванов	100 —	237 —

У растојању од Гусиња 3 уре и толико исто од Климената, на једном бријегу, у положају врло тврдом, крајем 1612 г. Велики Турци саградио је тврђаву, коју је наименовао Нови-град, који заузима пола 400 сежања у наоколо, обсађен палима заостреним на горњем крају и натрпан земљом, а око њега широки канали, у које је доведена вода, а преко канала три висеће ћуприје. Унутра града стоји посада од 200 пјешака и 50 коњика. Ова је грађа учињена по заповијести Сем-чауша, главног заповједника у Подгорици, због тога што у Плави налази се његов тимар, којијем се он не могао користити услед нападаја Климената.“

Даклен овђе се помињу Плав и Гусиње, које постоје и сада, при том око Гусиња и сада постоје ендеци, како их описује М. Болица. Тако исто много села, постојећа сада, а њека ми и не познајемо.

У њеким селима кућа више но сад, на пр. у Божићима нема ни сад више од 70 кућа. У Злу Ријеку спадаше садања села Бојовићи и Анџелат, у којима сада нема 40 к. Не спомињу се села Коњухе, Краље и Слатина са Забрђем, може бити због тога, што тамо турска власт није допирала, као што и први Васојевићи 90 к. (без сум-

ње Лијева Ријека) нијесу били подложни.

Али с овијема тачнима податцима М. Болице стоји у јаком противусловју народно предање.

Тако, причају Радонићи (на Андријевици), да кад се је њихов ђед доселио из Лијеве Ријеке на Божиће, тамо је било само 8 кућа; а то је било најдаље на свршетку прошлог вијека.

Да није то била каква несрећа или зулум, које изгубише или рашћераше тадашње насеље и тек иза тога почињу се насељавати они крајеви из Лијеве Ријеке?

Ма како било, ми, благодарећи М. Болице, знамо да у почетку XVII в. Васојевићи, који су сједјели у Лијевој Ријечи, били су независни и бранили се с успјехом против турских насртаја; међу тим предјели преко Кома и Трешњевика били су Турцима подложни и морали су радити при грађењу гусињскога града, и стојали под заповијешћу Плава, а у то вријеме, чија је била власт, тога и земља. Даклен кад се је Плава потурчила, земље, које су спадале под њезину заповијест, постадоше њихови агалуци, који су и постајали тамо до скоро.

Толико ми знамо тачношћу о Васојевићима у почетку XVII в. а да већ опет морамо се обратити к народном извору, и преданију.

По овоме предању Васојевићи из Лијеве Ријеке почеше се насељавати брзо иза оне битке, коју смо описали, и први исељеник био је Вук Брајотић, један од учесника у оној битци.

О овоме догађају има пјесма доста повелика, али врло лијепа и особито јасно карактерише одношаје Васојевића к Турцима и сувише к Кучима, а тако исто садржи у себи много црта из народнога живота. Цијела је ова пјесма била наштампана у Црногорки за 188 г.; а ми сада извадићемо из ње оно, што се односи на наш предмет.

Подиже се паша од Требиња,
Ојде паша Колашину граду
Ш његовијех тридест пашајлија,
Те да купи цареву мирију.
Те ту сједи три-четири дана,
О ледноме дану Митровоме.
Одатлен се паша подигао,
Ојде паша у Куче камене,
Ђе но турска нога не прескаче;
Те ту сједи по године дана.
Сви главари кучки доходише

И пешкеше паши доносише.
Куни паша порез и харача:
На дијете од девет година
Куни харач од седам година.
Па главари кучки дохођаху
На дивану паши од Требиња;
Не доходи једно влашче младо,
Младо влашче Дрекаловић Лале.

Овог Лала спомиње Болица, као синчића кнеза Дрекала, који је остао иза оца његов нашљедник и с кнезом Ником Раичевим био је тада једним од првих и најважнијех главара у Кучима и међу свима Брђанима. Тада од прилике 1613 г., он је био дијете, а сада кроз њекаквих 5—7 година био је већ момак и прави главар. Даклен то је могло бити ок. 1620 г.

Недолазак Лалев није био мио паши; да се није он одметнуо? пита паша; на то други главари одговарају њему, да он остаје вјеран султану, али као самац није могао доћи због тога што је морао бити при овцама. —

У мало не тија вријеме,
Те се гора преобуче листом,
Земља црна травом и цвијетом.
Стаса јагње бјело за пециво,
Бјела груди стаса за једило.
Сјави Лале овце од планине,
До Медуна дојави до града;
Ту је шњима ноћу коначио;
Ту помузи три стотине брава;
Те ту груду вељу усиро,
Која макла до дванаест ока;
Те ту груду код паше отидне,
Доведе му краву јаловицу
И штиркежу овцу о' девет година;
Два говара бијеле ишенице,
Један товар масла и скорупа,
Груду сира о дванаест ока.
Доцкан дође Дрекаловић Лале,
Доцкан дође, а ма добро дође,
Пред пашом је диван учинио,
Пашину је руку пољубио.

Објаснивши паши све своје околности, Лале закључи:

„А сад сам ти дош'о на дивану!
Чини, пашо, што је теби драго.“
Па му вељи пешкеш подтурио.
Тај-ман му је паша говорио:
„Аферим ти, ниле соколово!“
Па га сједи уз десно кољено;
Па му каве даје и дувана.
Па у томе иглан растурише (затурише?),
Па га пита паша од Требиња:
„За-Бога ти, Дрекаловић Лале!
Како би се паша оженио
Са некаквом лијепом ђевојком
Или љепом удовицом младом,
Ил невестом, скоро доведенном.
Што би била паши пашиница?“

На ово му одговара Лале, да нема

љепше од „лијепе брђанке“, жене Вука Брајотића у Васојевићима; али није лако њу узети. Паша предлаже то учинити Лалу и за то даје њему својих 30 пашајлија. Него Лале се изговара, да нема кад. Тада иду сами пашајлије.

Кад дођоше тридест пашајлија
На Вукову од камена кулу,
Они вичу из грла бијела:

„Јесу л' дома Вуче и Јоване? (брат Вука)“

Но да видиш Вукове Брђанке!

Проа прозора главу протурила.

Бјелим грлом њима бесједила:

„Овђе нема Вука, ни Јована:

Вук отиш'о у чегу јуначку,

Колашину граду бијеломе;

Јован чува овце у Верушу.“

То је њима још милје било:

„Донеси нам једну купу вина,

Да напојиш тридест пашајлија“.

Она млада на ноге скочила,

Она игра низ бијелу кулу,

Те се спусти у подруме тавне.

Уточила једну купу вина,

Те изнесе међу пашајлије

Кад попише ону купу вина,

Натраг купу поврнуше,

А брђанку љепу уфатише,

За бијеле руке уфатише,

Поведоше низ Лијеву Рјеку.

Ојде јадна, грдна кукајући:

Све имени ђевера својета,

Па у томе 'вако проговара:

„Ђе си, ђевер, није те не било!

Е мене су поробили Турци!

Сама оста Брајотића баба,

Сама оста на бијелу кулу!“

Ту се баба јаду досјетила:

Подбила је пушку Брајотића,

Абердава-пушку дофатила,

На провор је пушку протурила,

Па јој живу ватру поклонила.

Саломе се високе планине,

А одјекну брда и долине;

Зачу Јован горе код оваца,

Ђе чувао овце у планину.

И код њега тридесет чобана.

На ово долети Јован и прво пита мајку за своју лијепу снаху, а на то му мајка одговара:

„Е јесу њу Турци поробили;
Одведоше на Медуна града,
Да ожену пашу од Требиња.
Трчи, сине, ако Бога знадеш!
Боље ти је хрзно погинути,
Но у томе вијек вјекovati.“

Јован су тридесет чобана оде у поћеру; а међу тим ево што се чини у пашином логору:

Сједи паша и веселе гради,
Вино служи Вукова Брђанка;
Вино пију Турци крајишници,
Она рони сузе низ образе.

Паша њојзи ријеч проговара:

„Шта то ти је, Вукова брђанко?

Али немаш за сватове дара?

Али сам ти паша необичан?“

Разумије се у каквом је смислу она одговарала: али паша не мари за њезине сузе и глупе ријечи и спрема се, да сврши брак.

Растурио тридест пашајлија

На њиније тридесет чадора;

Сам остаде с Вуковом Брђанком,

Па њој стаде 'вако говорити:

„Распуцај ми пуце под гр'оце,

Распуцај ми ковче жеждерлије;

Оћеш са мном на душеку легат.“

Оће она, чарета јој нема!

Нема спаса, не може бит другче!

У то стаса Брајотић Јоване;

Јован слуша, што паша збораше.

Колико му срце заиграло,

Завеча му за силав оружје;

Ту он гађа од Требиња пашу.

Али није пашу погодио.

Паша скочи на ноге лагане,

Сам у гаће и бјелу кошуљу,

Па похита на ћогина свога,

Те ћогина коња закрочи.

Ал' у Куче ћогат не помаже,

Но су Куче клете камените.

А за њим се Јован натуриро,

И за њиме Вукова брђанка.

Ту савине пашу од Требиња,

Те га жива одмах уфатише,

Па под чадор бјели доведоше.

Кад то виде тридесет чобана,

Посјекоше тридест пашајлија;

Сваки носи од Турчина главу.

У то Јован њима проговара:

„Аферим вам, тридесет чобана!“

Па у чадор пашу уљегоше.

Јован пашу на муке турио:

Он му десно око извадио

И десну му руку саломио,

Па лијеву ногу у кољено;

И усјече дреновога штата,

Па га прати у земљу Турђију,

Да он проси, да се љебом рани.

Нека знаде, ће се оженио

Нек се фали на турске кафане:

Узео је Вукову Брђанку;

Боље те га Турци миловати.

Па се врате свиколици дома; када ето дошао је Брајотић, те дознавши, што је и како било, хтио је посјећи лијепу брђанку, рачунајући, да је она била осрамоћена пашом; али не да брат Јован, који посвједочи, да је она остала чиста:

„Не мој, брате Брајотићу Вуче!
Јер зулуму ништа није крива!“

Тај ман се је Вуче поврнуо:

„Е јунаци, весела ви мајка!

Вами мајка, што ве одродила,

Мене овђе браћа и дружина!“

За Вука Брајотића после овога није било више стајања у Лијевој-ријеци, али не због Турака, него због Куча, који би му то сигурно осветили, и сувише због тога што је њихов војвода гледао, да остане у добрим одношajима с Турцима; а тако исто био је и Пејо Станојевић, војвода Братоножићки.

В. Брајотић одселио се у садашњу нахију и настанио се испрва у Слатини, а с временом његов род је отишао даље, ће је сада село Виницка и ће су његови потомци Сајчевићи.

Иза овога настаје периода тамна, о којој немамо никаквијех података; а и од ње опет налазимо једну пјесму, у којој се спомињу личности историјске.

По овој пјесми на Трешњеву саставише се двије војводе Ђека и Вуксан и спремају се ударити на Бихор. У помоћ зову Рајковић-Батрића из Лијеве-р., Балевић-Павића (Пејо Станојевић био је њему шукуићед), војводу кучког Радоњу и још „краља Деду клименачку главу“.

По причању Куча војв. Радоња Петров био је унук Илика, а праунук Дала; а син Радони Илија спомине се 1755 г. и с њим заједно војв. Клименачка

По овоме можемо рачунати да је овај догађај био у почетку XVIII в.

Похаравши Бихор и све до Бијелог Поља војводе крену даље.

Похараше Пештер и Сјеницу;
Прескочише на Јавор планину,
Искочише Јелици планини.
Ту нађоше Лауи капетана,
Ђе хараше Шумадију равну;
И ту своје смијешаше војске.
Па да видиш невјерна Маџара!
Ту отрова војводу Радоњу.
Ту војводе растурише војску,
Кад им главна нестаде војводе.

О Ђеку и Вуксану прича народ, да су они били Васојевићи од рода Раичевића, и обојицу отроваше Турци.

Интересантно је у овој пјесми то, што се састављају не само српски војводе, него и клименачки. Да нијесу били Клименти Срби?

Види се у исто вријеме снага Куча у том, да се њихов војв. Радоња рачуна најстаријим. Значај овог војводе и Куча још боље обилежжен је у другој пјесми од мало ранијег времена.

*) М. Драговић — Митроп. Черног. Василије Петровић стр. 41—42.

Долазе код њега с давијом на хајдука Марковић Милоша из Лијеве р. двојица, обор-капетан из Шумадије Станиша и Лука из Старога Влаха.

Давијају Марковић Милоша,
Да он иде земљи Шумадији,
Тежак аудум у Србију ради.
Он препире торе и оборе,
А и гони коње и волове,
И он руши госпоцке дворове;
И то шћаху с јадом опростити.
Но ни доша' код бијеле цркве,
Митровицу цркву развалио
И црквено благо кокупио;
Па га носи у Голеш планину,
Ш њиме рани од горе хајдуке,
Који бију по Србији Турке.

Радоња да би погубио Милоша, зовне његовог братучеда, да издаде свога стрица и доведе га у Куче. Да забашуре боље ову ствар, зовну и војв. васојев. Радула на договор због стављења мира између Куча и Васојевића, зовну њих на Царине, ће је био кучки збор.

Сумњају они, да у том има пријеваре, али иду. Тек су дошли, в. Радоња кажује Милошу, како се на њега давијају, на што овај одговара:

„Колен да си војводу Радоњо!
Често јесам у Србију био,
О Турака рају сам бранио,
Клао сам се тамо са Турцима;
А Србе сам о' свашта чувао.
Што ми кажу Митровицу цркву,
Да сам цркви штету учинио; —
Кад сам каде код ње долазио,
Ја сам цркви прилог оставио“.

Али узалуд његова одбрана; њега убијају на истом мјесту пушком одостраг; а Радула пуштају дома.

Из овога ми видимо, да Кучи имадоше тада њекаво надмоћије; али уопште између Куча и Васојевића била је непрекидна борба, о чем има неколико пјесама. Цијела ствар врзла се за пасишта на Кому и под њим, и ако Ком зову „крвава планина“, ваистину он је био заливен крвљу само не туђом, него својом братском; јер Арнаути никада нијесу смјели чинити нападаје на катуне ни кучке, ни васојевицке, него убијали појединце, као што убише васојевицког хајдука Фазли-Шарца, кад је он болестан ишао само — друг. Али се крвавили браћа међу собом, често пута Васојевићи између себе.

Друкчије је било у долини р. Таре, ће су се били Васојевићи с Колашинцима,

и у овој борби Васојевићи одољеше Колашине тако, да су се примакли границом чак под сами Колашин.

Осим ове борбе на прагу своје куће, васојевићке чете ишле су и у Шумадију, ђе су убијали и харали турске аге и бегове из освете за зулум, који они чинише Србима. Ето једна пјесма о четовању Милоша Ђиковића и Јована Лакушића, обојица с Лопата у Лијевој-р.

Кад су они изашли на Ком, стадоше крај хладне воде Маргарите и почеше вијећати, куда ће ударити. Јован Лакушић пита свога друга:

„Али ћемо Плаву, ал' Гусињу?
Али ћемо Пећи, Дукађину,
Ал' крваву граду Колашину?
Али ћемо низа Шумадију?“

Милош не ће другђе но на Шумадију:

„Потражићу пашу од Зворника;
Е сам чуо и кажују људи,
Да је пашче умом побјеснило
И велики зулум учинило.
Обљубило триста ђевојака
Су његове тридесет дахија;
Родило се триста копилади
Па сам чуо и кажу ми људи,
Ђе не смију ђецу покрстити
Од силнога паше од Зворника.
Оће, цуре ђецу да му њиве,
Па да ђецу узме у дахије,
Да и они силни зулум граде
По Србији и по Шумадији.
А ја више то слушат не могу,
Што од Срба веље јаде граде
И муке им велике задају.
Жив не био, е га нећу наћи,
И шњим ћу се наћи поздравити.“

Тако и учинише. На путу сретају једну ђевојку, која носи вино, и одмах почну распитивати њу за пашу. Ђевојка прича њима, како су они чули, и још да ево двије године стоји он код њих у Ваљеву.

„Су његове тридест арачкија
Рудничкија и биоградскија;
По Ваљеву тежак зулум раде:
Прже коке, а љубе ђевојке.
И мога су брата уфатили,
Докле пођем и донесем вино.“

На потраживање четобаша, ђевојка даје њима вино и потанко исприча, ђе и како се намјестили Турци под шаторима. За ово хајдучи даду њој три дуката. А кад дође ноћ, они крену пут турског логора. Јован Лакушић, разгледавши добро, први уђе у шатор бега:

Туре спаше за ало не знаваше;
А код њега српкиња ђевојка —
Ни спашаше, ни сан свијеваше.
Хајдук ју је руком уфатио.
А ђевојка тај ман говорила:
„Диг се, бего, не дигнуо главе!
Оледи ме рука од хајдука.“

Турчин скочи, учини узбуну и почеше се хрвати, у којем Јован уби бега, али и сам могину на истом мјесту; него хајдучи одржаше побједу: седморицу Турака посјекоше, а остали се разбежаше.

Ово напомиње устанак Карађорђевог дахије, са којијем он поче бити Турке и ослобођавати своју браћу.

Кад је Карађорђе био на Сјеници, к њему притекоше у помоћ Васојевићи, добивши од њега свилене барјаке, који се до скоро мнозиња чували по својима кућама. Карађорђе је приморан био одступити од Сјенице и отићи на други крај Србије; а неколицина од његових суратника, као што Хаџи-Продан, ускочише тада у Васојевиће.

Рат Карађорђа с Турцима учинио је јаки утисак на Васојевиће; они пјевају о њему с додатцима, којих нема у познатим штампаним пјесмама; и често пута стари људи спомињући штогођ додају: „то је било Карађорђево параде“, по чему се види, да је то и за њих било епохално доба.

CRNOJEVIĆ (Свршише се.)

Из њемачке књижевности.

У подлиску 39 броја „Гласа Црногорца“ изашла је ова биљешка: Овијех дана дође писмо из Америке, из Новог Јорка, на адресу Његова Височанства. У писму бјеше слика лијепог, умиљатог дјетића од својих 12 година, а острагу бјеше ова намјена: *To the bravest Prince of the bravest land from the little boy who loves him.**)

Tello d' Apéry

18 west 14-th street New York.

July 5-th 1889.

Уза слику бјеше писмо са молбом, да би Његово Височанство извољело послати Своју слику писцу, да је овај стави у своје новине, које он уређује. Господар се изволно тој безазленој молби милостиво

*) Најхрабријему Књазу најхрабрије земље од малог дјетића, који га љуби.

одазвати, те је премладом и заиста преамериканском новинару послао Своју слику, уз коју је приложио шљедеће стихове једанак с инглеским преводом:

Младоме новинару иза мора.

Што, дијете иза мора,
Тражиш да ти пошље слику
Вођ горштака, самодржац,
У слободну Америку?
Ево ти је, д'јете драго,
У листу је твоме стави
И слободним земљацима
Твојијема уњ објави:
Да је на глас у нас амо
Њина мудрос, величина,
А у љубав за слободу
Да можемо бит дружина.

Николај.

До оvdје из „Гл. Црногорца“.

Сада бечка „Neue Freie Presse“ ту биљешку доноси у своме подлиску са њемачкијем преводом овијех лијепијех стихова, и ми тај превод ево доносимо ради нашијех читаоца, који њемачки разумију.

Dem jungen transatlantischen Redacteur.

Wozu mein Junge, flehst du
Mein Bild von fernem Strand,
Was sucht „der strenge Berg-Despot“
In Yankees freiem Land?
So nimm es hin, es sei gewährt,
Als deines Fleisses Lohn;
Und wenn du' s deinen Lesern zeigst,
Lass' wissen sie, mein Sohn,
Dass euerer Kraft und Grösse Ruhm
Auch uns gar wohl benkannt,
Und dass in Freiheitsliebe wir
Euch innig sind verwandt.

Лист, што уређује овај млади Американац, излази у Н. Јорку под насловом: „The Sunny Hour“.

ИЗ НАУКЕ.

Revue Scientifique N.ro 9. M. J. Hericourt „L' Activité inconsciente de l' esprit“.
— Реферат Макса Милера о „ведама“, који

је читан на конгресу оријенталиста у Штокхолму. — Најновије о електрицишту.

И философија и етика старале су се још од најстаријих времена, да ријеше питање о дуализму нашега психичког живота, јер изгледа, да у нама раде двије личности: свјесна и бесвјесна. Сократ је назвао ту тајанствену и загонетну личност, која у нама бесвјесно ради, — „демоном“, а Ксавје де-Местр назвао је то исто „la bête“ (звјер).

Бесвјесну радњу ума свако може лако увиђети и појмити. На пр. ви желите да се сјетите каквога год имена или броја, па дуго и дуго напрежете ваш ум, али све узалудно. Најпосље, пошто се уморите, ви баталите тај мучни и крајње досадни рад. Но прође неколико минута, или неколико сати, или, шта више, и неколико дана и вама од једанпут долази на памет ствар, коју сте жељели и то у онај моменат, кад ви најмање о њој мислите. Често се деси и то, да ви осјећате у то вријеме, од кад сте о ствари почели најприје мислити, док вам на памет дође, неки немир и неко незадовољство, коме не можете да дате тачног рачуна. Из овога је јасно то, да се тада у нашем уму врши бесвјесан рад и то у оном правцу, кога му је одредило наше бесвјесно ја.

Које се није догађало у животу да размишља о каквом трудном предмету, па га батали, пошто му се већ досади мислити о њему; кроз неколико дана он се поново враћа истом питању и бива пријатно изненађен тим, што налази, да му је тај исти предмет постао јасан, који му је био прије неколико дана мрачан и нејасан. — Многи су генијални проналазци баш овим путем постали својина човјечанства. Сјетимо се за тренутак нашег ђаковања, па ћемо се увјерити, да нас је често спасавала баш та бесвјесна радња ума: за вријеме дубоког сна, кад свака свјесна радња престаје, врши се бесвјесна радња у мозгу и понавља се она лекција, коју ми, због наше љености, нијесмо били потпуно усвојили. Италијански композитор Ђузепе Тартини компоновао је у сну своју чувену „Ђаволску сонату“; француски пјесник Волтер саставио је у сну једну главу своје „Хенријаде“, а руски књижевник Карамзин саставио је у сну један врло лијеп трактат о темпераментима.

Но то су само слаби појави бесвјесне

радње ума; јасније, типичније и самосталније се појављује та радња у *хипнотизму*, у *хистеричи*, у *сомнабулизму*, у *медиумизму* и у *лудилу*. Узрок свију тих појава јест баш та бесвјесна радња ума, која се у свакој од тих појава показује на особити начин, почевши од потпуне бесвјесности у хипнотизму и сомнабулизму, па свршавајући мало слабијом борбом међу свјесношћу и бесвјесношћу.

Хипнотизам долази од грчке ријечи *hypnos*, што значи сан. Код особа које су хипнотизирани свјесна личност савршено се губи, а мјесто ње појављује се једна, двије или неколико споредних личности; свака од њих ради готово самостално и немају ништа општега са свјесном личношћу. Бесвјесна личност код хипнотизираних људи потпуно савлађује свјесну личност и ова се пошљедња налази у потпуној служби код прве. „Обично се догађа, — вели Херикур, да у хипнотизму свјесна личност постаје немоћна, путем механизма, који је до сад непознат; истодобно чини нам се као да бесвјесна радња мозга вјештачки произведе нову личност, која привремено прима форму свјесне личности. Зато, кад се поврати нормално стање, све идеје, које је показала бесвјесна личност, извршује личност свјесна, која их прима на свој рачун и даје често најчудноватија објашњења, за да их оправда“.

Медиумизам долази од латинске ријечи *medium*, што значи средина. Медиум — то је нешто средње међу хипнотиком и лунатиком. Појаве медиумизма, као што је аутоматичко писмо и др., такођер се објашњавају бесвјесним радом ума. Спиритуалисти приписују аутоматичко писмо, које се вазда одликује од њихова обичног писма, другој, туђој личности. У самој ствари од тога нема ништа, но се и ту показује бесвјесан рад мозга. Споредна личност, која ради поред главне, свјесне личности, често се показује као сувише неразумна и ђетињска, али често она покаже и неку оригиналност и остроумље, којег нема код свјесне личности. Херикур налази неку сличност међу музикантом, који свира своју партију у оркестру, а у исто доба разговара са својим сусједом о политици, — и медиумом, који прима учашће у опћем разговору друштва, а у исто вријеме његова рука пише мисли, којих он није свјесан, на табличу, коју не види. Медиум се налази, по мишље-

њу Рише-а, у стању полу-хипнотизма, т. ј. у њему није још потпуно свијест парализована.

Бесвјесан рад ума може да има, премда не свагда, грозне пошљедице. — Као што је познато хипнотици извршују оно, што им је било инспирирано. Но има случајева, ђе произилази јака борба између личности свјесне и бесвјесне и побједу одржи свјесна личност и неће да изврши оно што јој је инспирирано, ако је то какав опасан или неваљао поступак. Херикур објашњава разне степене лудила том борбом између личности свјесне и бесвјесне. Код неких лица обје те личности раде једновремено, зато нам се може учинити, да су та лица у нормалном стању, јер разговарају и суде правилно, али бивају и такви моменти, у којима бесвјесна личност надјача свјесну. „Па онда, говори Херикур, поштени бербер, држећи бритву у руци, осјећа неодољиву жељу, да закоље онога што се брије; мајка, под утицајем те унутрашње побуде, која је никад не пушта на миру, осјећа страховиту вољу, да побије своју ћеру, коју љуби и обожава. У овом случају треба примјетити ту карактерну околност, што овдје раде заједно обје личности, па и то, би рекао, свјесно. У самој ствари не баде, кога је обузела жеља да се баши у воду, да закоље свога сусједа, да подави своју ћеру, објашњава себи те побуде као личне жеље и прати све појединости те борбе, која се том приликом у њему збива. Само какви год силни афекти могу да учине, да бесвјесна личност одржи побједу над свјесном, премда „la bête“ Ксавје де-Местра може да се појави и без афеката.

Старајући се објаснити бесвјесан рад ума, дуго се мислило да и свјесност и бесвјесност имају своје топографски одијелене слојеве у мозгу. Та је хипотеза, истина, давно бачена, али није још до данас замијењена ничим позитивним. Доказано је само то, да постоји узajамност међу свјесношћу и бесвјесношћу; бесвјесан живот храни се и подржава, међу осталим, и оним што свјесност одбаци, или, управо рећи „стркотицама“ свјесности, које она није у стању да „превари“, а бесвјесност то пречисти и опет враћа свијести. У стању кад би се човјек налазио у потпуном психичком здрављу, премда тога не може бити осим само у идеји, јер сваки човјек, мање или више,

носи у себи знакове лудила, све би се психичке појаве, по мишљењу Пјера Жана, свеле к једноме резултату, — оне би биле саједињене у једну психичку личност. У овом случају бесвјесног рада споредне личности не би морало ни постојати. Томе стању, као идеалу, ми и тежимо, по сили закона опћег прогреса. Иако је врло трудно доћи до таквог стања, али се близо к њему примиче равнотежа нашег психичког живота, у коме се бесвјесан рад ума показује као врло слаб и немоћан.

Ту скоро на конгресу оријенталиста, који је држан у Штокхолму, прочитао је познати оксфордски филолог Макс Милер врло интересантан реферат, који баца много свјетлости на изучавање санскритскога језика, прародитеља свију јевропских језика. Знаменити санскритолог представио је конгресу један том новог издања „Веда“, свештене индијске књиге. „Први том, — казao је том приликом Милер, — изашао је 1849 г. пошто се читавих пет година на томе радило, а ја сам посветио пуних тридесет година само овоме труду“.

Овај трудни и сухопарни рад познатог научењака уродио је обилатим плодом: он је управо учинио преврат у филологији, историји, религији и философији и добио је велики значај не само за Јевропу, но и за Индију. Али с ведама догодила се иста ствар, која с нашом библијом у средњем вијеку. Вјера се у свему оснивала на ведама, али њих су изучавали и разумјевали само богослови, па и то ријетко. Па и онда кад су Виљем Џон, Колбрук и Уилсон покренули вољу за изучавање старе индијске књижевности и међу индијским старосједиоцима, опет су на веде обраћали врло мало пажње, не знајући колико се у њима блага за науку скрива. Сам Колбрук са презрењем се изражавао о ведама. Међу тим јевропска наука осјећала је све вишу потребу, да се издају не само веде, него и објашњење на њих од Сајане. Но у читавој Индији није се нашао ни један научењак, који би се примио да изда ту свештену књигу Индостанаца, премда се и тамо осјећала за то потреба, која је, истина, потицала из других узрока, а не из оних, из којих код Јевропљана. У Индији појавио се нови реформатор браманске вјере, Ромогун Рој, који је, оснивајући своју на-

уку на ведама, почео проповиједати, да веде садрже у себи божанско откриће и вјечиту истину. Кад су се неки од реформаторових ученика почели сумњати у божанственост веда, опазило се, да су многи знали за веде тек по имену и да су их мијешали с другим књигама.

Дварканат Тахоре, друг и ученик Ромогуна Роја, стигао је у Париз 1845 и затекао је Макса Милера, ње већ ради на ведама. По његовом упутству била су послана четири учена Индијанца у Бенарес, да потраже и нађу колико је могуће потпунији текст веда, а тако и стара објашњења на њих. Захвалећи издашности једног индијског књаза, Махараџе Виљанахара, Макс Милер био је у стању да изда свој труд.

Макс Милер говори: „Кад су се на траг неколико година руководиоци индијске реформације поближе познали са садржином веда, међу њима је поникао раскол, који траје и до данас. Просвијећена партаја почела је да пориче божанственост веда, а партаја консервативна држи их за највећи ауторитет у питањима вјере.*) Моје издање веда и њихово објашњење постало је предметом оштрих напада, али било је и таквих, који су то заштићавали. Најприје су почели говорити, да мастило, којим су веде штампане садржи у себи говеђу крв и да се ни један Брамин не смеје до те књиге додирнути. Но то није ништа помогло. Стара индијска библија сваким даном постаје све више народном својином.“

На шездесет другом скупу ђерманских природњака и љекара, који је ту скоро држан у Хајделбергу, прочитао је млади научењак Херц свој реферат о односима између свјетлости и електрицитета. Херц се истакао са врло смјелом претпоставком, да свјетлост у свима својим појавама (свјетлост сунца, свијеће, свијетњака) није ништа друго до појава електрицитета. Као што је познато свјетлост је таласасто кре-

*) До чега долазе консерватори види се из тога, што се у књизи „Арија Патрика“, коју је написао реформатор Дајанаанда Сарасвати, говори, да су веде вјечне и да их Брама није саставио, него их је само изучио. По мишљењу Дајананде параброди, топови, балони и много друго што-шта, нијесу нови изуми. Тако н. пр. „бијелог ноња“, што се помиње у ведама, он држи за параброд и т. д.

тање, управо ефир, та међуатомна материја, за коју се држи, да испуњује цео простор васељене. Још је Максвел доказао, да су и електрички таласи такођер трансверсални. Херц је правио опите, помоћу којих је показао аналошке појаве међу свјетлошћу и електрицитетом. Тако н. пр. пошто је управо електрички проводник у фокус дубастог огледала он је доказао, да од електричних таласа постаје луча, која се исто тако прелама као луча од свјетлости и т. д.

На томе скупу присуствовао је и велики испитивач оптичких појава, Хелмхолц, који је у присуству свију честитао младоме научењаку његова успјешна, научна истраживања.

С руског

Ж. Драговић.

Мита Поповић

као лирски пјесник

критичка слика.

Тежак је био задатак др. М. Савића у свечаној светосавској сједници књижевног одјељења Матице Српске, кад је имао да говори о пјесничком раду Мите Поповића, као члана тога одјељења. За то је и рекао одмах, да није његов задатак, да се упушта у оцјењивање пјесничких дјела Митиних. Говорник је само одао пошту пјесничком духу Митином, узимајући у обзир правац и суштину његове поезије. Па и ту говорник није Бог зна што изнио. „Био је врло осетљив и лако се дао од те осетљивости завести, да у даљем развоју њеном пређе у сјету, у елегично расположење. Он није био раскалашне, или чак насртљиве нарави; он се у животу више дао наводити од прилика него што је такве прилике сам изазивао. Није ни чудо дакле, што се човјек такве управо пасивне нарави најбоље осјећа у оној питомој сфери, у којој се не зна за големе страсти и нагле преврате. Па ако се кад кад и таласи ускомешали, то је више произвела његова уобразиља него можда душевна му потреба.“ Али и уобразиља је његова слаба, за то чеда њезина немају темеља него лебде у ваздуху. „У његовим ратним пјесмама и трагедијама права важина лежи управо у ријечима а

не у смислу. Његово је право поље слатко љубавно гукање, ашиковање при мјесечини, уз мирис ружке и пјесму славуља, или је горко љубавно очајање, које уздисајима и ријечима себи одушке даје. И ако се кад год попне до неког ријешења, то је онда потмула резигнација, која се развије у свеопшти бол и чемер. Јунаци његових идила нијесу момци у правом смислу те ријечи; они се не могу никад да одваже на какво веће, одсудно дјело; они не ликују у заносу добивене или отете љубави, не упуштају се у остварење љубавних нагона својих, већ застају код најмање сметње и шалју у ваздух резигниране уздисаје своје, и бједе своје дјевојке можда и неправедно. Отуда и његове родољубиве пјесме. Он може бити и мисли добро, за цијело и осјећа добро; али приказивачка моћ његова није на једној истој висини са осјећајем његовим. Да му је приказивачка моћ тако снажна као родољубље; да осетљивост своју може преобразити у бујни осјећај; да елегичан свук може претворити у крик — у безобзирно дјелање па и нападање — његове патриотске пјесме биле би од неодољивог утицаја. Али шарена крила са меким паперјем не допиру тамо, камо се захтјева јури и чврсто перје и снажни зглавци. Једно је пак неоспорно: у искреност Митини родољубље и у чисто му одушевљење не може и неће посумњати нико“.

То је све што је говорник књижевног одјељења мого рећи у славу Мите Поповића, прем да је у уводу рекао онако у опће и скоро из пјетета, да је пјесник за собом оставио и многа чеда свога пјесништва, а та ће му име носити и у свежилу одржати до у недогледне даљине српске будућности“. Што је при закључку овако оправдао: „Наравно да нам сјенка покојникова особито у свези са ужасном судбом његовом друкчије пред очима лебди, него што нам је изгледао жив Мита. Ми смо сад у многом склоњени, да му дјела доведемо у свезу са трагиком посљедни дана његових, те смо готови производе музе његове много блаже осудити него прије.“*)

* * *

Мита Поповић, умро је у лудници и у — спромаштву. Сасвијем наравно дакле

*) Љетопис књ. 159.

морао је тако његов свршетак као доброг Србина заболети свакога доброга Србина. У томе болу назирала се чак у смрти Митиној „слика нашег немара и наше — срамоте.“

Овај израз пок. *Срп. Дневника* даје повод да дру *Лазу Костићу*, да и он коју проговори о пок. Мити. „Ако је то *немар и срамота*, тада наш народ тај пријекор дијели с народима много вишим и просвјетно напреднијим од себе. Познато је, да је баш некако, кад је наш пјесник умно оболио, умро њемачки драмски пјесник *Алберт Линднер* — у берлинској лудници, оставив своју породицу у највишој невољи и сиротињи. Покојни је Мита наш Алберт Линднер. Заиста је занимљиво упоредити та два пјесничка живота.

„Њемачки Мита Поповић почео је свој књижевни пут највишим признањем народа, добив највишу награду Шилерова друштва за своју драму „*Brutus und Collatinus*.“ Занесен тим првим успјехом и мислећи, да је то само слаби почетак будуће славе његове, пресели се у Берлин и стаде писати драмска дјела једно за другим. Но ниједно не наиђе на ону похвалу као прво. Пјесник се све више љутио на свијет, забравив да је навијек било исто тако мучно задобити народну похвалу и захвалу, као што је лако изгубити је. Мало по мало пјесник „*Брута и Колатина*“ сиђе с ума, и само га је смрт могла ослободити вељих мука, а жена и дјеца остадоше на милост онога народа, који је тако немилостив био према њихову оцу а своме пјеснику.

„А како Мита Поповић, како српски Алберт Линднер? Освојивши брзо срца српског читалачког свијета својим красним сеоским *идилама*, у којима је пјесник лијепе слике доконог живота нашег народа у Војводини зачинио заносљивим пољупцем своје младе душе, он се, на пошљедак, није задовољио безкрвним побједама на пољу сеоске безазлености, побједама које ће навијек остати свијетлим споменицима те врте у историји српске књиге, но га жеља занесе за мучнијем бојевима око вијенца књижевничке славе на позорници. Мита се лати драме, трагедије. Он, који би се могао до јучер заплакати за једном увелом ружом, он исти стаде од јутрос немилостиво клати људе, убијати царе и јунаке, криве и недужне. И што би више пио крви све би више жеднио за њом. Сваке године добијала је „Ма-

тица Српска“ на расписану награду по једну трагедију Мите Поповића. Тако се био љуто залетио, да као да му дуго бјеше чекати до годишњег рока; да се награда раздавала сваког мјесеца, он би можда био доспијевао на сваки рок. Толико му је наврела нова снага, колико се само може захукати онај, који сврне странпутицом с обичног пута своје умне радње,“²⁾

Тако је Л. Костић црном Линднеровом судбином оправдао српски народ у црној судбини Мите Поповића, и у исто доба и нехотице тијем изрекао суд над нашијем пјесником, премда се ни он није могао отети првоне утиску оне трагичне смрти, те овако пише: „Освојивши брзо срца српског читалачког свијета својим красним сеоским *идилама*, у којијема је пјесник *лијепе слике доконог живота* нашег народа у Војводини зачинио заносљивим пољупцем своје младе душе, он се, на пошљедак, није задовољио безкрвним побједама на пољу сеоске безазлености, побједама које ће навијек остати свијетлим споменицима те врте у историји српске књиге“....

* * *

У књижевној критици мени је милије тражити што је боље и љепше по савременој књижевности нашој него ли што је грђе и лошије; јер држим, да се може боље исправити један писац истичући врлине другог, него ли ударајући непосредно на његове мане, што би га још могло омалодушити и сасвијем удаљити са књижевнога поља. Али пошто писац сврши своју радњу; пошто се већ немамо чему од њега надати, т. ј. послје смрти његове, критика је дужна да своју реч без икаквога обзира. И ја ћу да то покушам Митом Поповићем.

Преда-мно су двије књиге Митинијех пјесама: *Одабране пјесме*, штампане у Панчеву г. 1874, и *Пред Васкрс*, (бојне пјесме) штампане у Н. Саду г. 1877.

У првој књизи најприје долазе *баладе* — оригиналне и преведене. Узмимо најпрву под насловом *Радослав*. Српски народ робује у ланцима грчког цара Михаила, који

2) Гл. Црногорца бр. 25, г. 1888.

Коље, пали, плени, жари
Робови су млади стари.
Деца, жене и девојке
Другог служе, другог дворе....
Све поплави, све оплени,
Све освоји страшна сила
Грчког Цара Михаила.

Тако је вук у ланцима само гдјекад
шкрипио зубима, док Краљевић Радослав
загрмје:

Устај Србе, устај лаве
Нек падају русе главе....

И уста старо, уста младо, да се коље,
да се свети... ил' живети ил' умрети. На
ноге је Србин стао а Цариград задрхтао....
Ипак шиље силу, која опет „пали, коље,
жари, плени, — секу мачи наострени; но
јунаци српски ћуте, само кад-кад опет
шкрипну зуби“, па се двије војске најпо-
слије и сукобише, и војсковође удрише се,
грчки паде, а војска му богат стаде.

Ал' да лака крила има
Не утече соколима!
Као снапље леже Грци,
Још ни весник не утече —
Српска ћорда све посече.

А у Цариграду не зна што ће Цар у
јаду него стао па нариче. Дакле подјармљење
Срба грчком цар-
ству, њихово робовање, па ослобођење
читава епопеја, ту је у самнајест китица
опјевана!

Исто тако, кад је Карађорђе подигао
Шумадију, Апис Паша купи силу из Цари-
града, па се фали, да ће од те силе сва
Јевропа задрхтати.

И било би ваљда нешто
Од твога дивана,
Да случајно у Србина
Нема јатагана!

И крену се Турадија, ал је дочека
„неколико јунака, удрише се, борише се од
јутра до мрака.“

Кад ти види Апис војску,
Како ли му страда,
Плећи даде, нити стаде
Чак до Ниша града.

Гдје је од иједа пукнуо.

Опет једна читава епопеја на сама
два листића. С тога ово и нијесу баладе,
јер балада има предметом само један дога-
ђај, једно дјело појединца, а не ред дога-
ђаја и дјела једнога народа.

Осим тога, у овијем баладама нема ништа
до гомила крупних ријечи и реченица, што
се у неку цјелину држи само хвалисање
народно, без икакве умјетничке израде, без

надахнућа, без живота. И ја држим, да су
му баладе најслабије његове пјесме, јер се
у њима лађао крупнијех предмета, који-
јем његова муза није била дорасла.

* * *

Сада прелазим на Митине љубавне
пјесме, и ту се слажем са г. С. В. Поповићем,
који се о њима овако изразива:
„Дуго смо се мучили да ове љубавне изливе
сведемо на једну основу и морамо признати,
да нам то није пошло за руком.... Љу-
бавна лирика без интересантне пјесничке
личности нема никад велике појетичке ври-
једности. Ко пође да за нама пажљиво
проучава овај одјељак пјесничке продукције
Мите Поповића, осјетиће, кад стигне крају,
да пјеснику није пошло за руком, да иза-
зове у читаоцу исти расположеја.“ *) А када
пјесник не може да изазове љубавном пје-
смом у читаоцу исти расположеја; када на
њег не утиче; кад пјесника не разумије;
кад самом читаоцу из душе не извири та
љубавна пјесма: то значи да није природна,
да не вриједи ништа.

„Булићи“ и „Увеоди“ Змајеви остају та-
ко драгоценијем, бесмртнијем накитом наше
лирике, јер сваки, који љуби ил' је љубио, нахо-
ди у њима своје осјећаје; значи да су ту осје-
ћаји природни, човјечански, психички исти-
нити. За то и *Петраркине* многе сонете,
особито оне „In morte di Laura“, ми и
данас читам, разумијемо и волимо. Које
љубавне пјесме нијесу такве, да их сваки
може осјетити, те не преживљују пјесника.

М. Савић вели: „Његово је право
поље слатко љубавно гукање, ашиковање
при мјесечини, уз мирис руже и пјесму
славуја, или је горко љубавно очајање, које
уздисајима и ријечима себи одушке даје.“
То је истина у колико посматраш само
љуску Митиних пјесама. Гдје год ћеш
наћи на какву строфу, као да је из „Бу-
лића“; али тек прочиташ шљедећу, одма
видиш да си се преварио.

Кад читаш ове његове љубавне пјесме,
па кад се пред тобом раствори они хаос
његовог осјећања и његових мисли, и оно
противурјечје њихово, у свечаном руху,
у свој збиљи пламтеће маште његове,
као да већ слутити страховиту судбину
пјесникову.

* * *

*) Љетонис Матице Срп. књ. 126.

Да се ослободимо од тога немилг утиска, узмимо његове *Идиле*. Ја сам узалуд тражио оне „лијепе слике доконог живота нашег народа у Војводини,“ и оне „бескрвне побједи на пољу сеоске безазлености, које ће навијек остати свијетлим споменицима те врсте у историји српске књиге,“ о којима говори Л. Костић.

У овоме одјељку одабранијех пјесама стављене су ове идиле: *Стари Цуго*, *У очи Ивандана*, *Деејка* и *Драги Камен* и *Баволак*. Г. С. В. Поповић вели, да овамо долазе још неке из одјељка под насловом *Разне пјесме*. *Стари Цуго* и *Баволак* па и *У очи Ивандана* доста су лијепе пјесме, али не одиста такве, да ће „остати навијек свијетлим споменицима те врсте у историји српске књиге“. И од онијех, што овим идилима надоставља г. Поповић, она под насловом *Кожница*, такођер није лоша. Али је то још много мало према ономе, чим је хтио Л. Костић, да још свежи гроб несрећног пјесника окити

* * *

Без сумње биће мој поштовани именован у онијем „краснијем рефовијем идилима“ узео и *Приповијешке* Митине, које долазе у особити одјељак међу одабранијем рефовијем пјесмама; јер у овоме одјељку збиља находимо нешто од онога, што Костић спомиње, особито у *Пастиревој Врули* и у *Пушкињу*. „Радо признајемо, да Мита Поповић има у нас више него ико дара за ову врсту поетичке продукције. Колорит предмета му је жив, мјестимице и пластичан а над цијелим се ледуја осјећај као оно козлићи када се таласају преко недогледних бачких равница“ — вели г. Поповић; али треба примјетити, да је ово писао за живота пјесникова. Истина је, да свако ове пјесме долазе међу понајбоље Митине умотворине, али сумњам, да су и најбоље ове врсте у нашој књижевности.

* * *

Поред неколике дакле доста лијепе пјесме из овог одјељка долазе Митине *Елегије*. С правом је реко г. Савић да се „слободно може рећи, да су му оне пјесме понајбоље, којима је суштина тај елегичан, осјетљиви звук.“ А. г. Поп. вели: „У збиркама пјесама наших пјесника наћи ће се многа родољубива

и еротична елегија, али нико није дао тако мека и топла израза тужним споменима на своје сретно дјетињство, на радости домаћега огњишта, спомену на своју мајку, браћу и сеју, као што су то дали тужни звуци лире Мите Поповића.“ Тако је, и ја ћу то да неким примјерима и покажем.

На првом мјесту налазимо такву елегију под насловом *Далеко*....

Дено зора млада руменије руди,
Када се из цветне постеље пробуди,
Де свјетлије сјају златокосе звезде,
Што по преко плавог неба тио језде,
Дено голуб лепше голубици гуче —
Има једно село, куд ме жеља вуче....

Крај тога сеоца са тијани вали
К'о сребрна змија тече поток мали.
Крај потока малог гора се зелени —
Хој горице чарна, да света си мени!
Та све моје часе, та све моје дане,
Златне моје дане, срећом обасјане,
У теби сам, горо, преживио мило...
Ах! ал' то је давно, врло давно било!

Пјесник се зажелио свога родног мјеста.

Дено бисер-поток дивније жубори,
Де жељније славуј пева рујној зори,
Де су лепше сузе небесне на цвету,
Слободније тице у њиховом лету,
Де пастирче слађе у фрулицу свира
У заносу свом од цветног миомира....
У малом сеоцу све су куће беле,
Као твоје груди, слатка моја селе!
И наша је кућа, и наша је бела —
Њу ми вода хладна никад не однела!
С на поља је бела, ал' унутри тавна,
Е у њојзи туга станује одавна.
Је ли, мила мајко? Ти и сада тужиш:
„Да ми га је видет још једаред само?“...
Ал' не рони суза, не рони за мноме,
Цвета срећа, мајко, добром сину твоме!
Ништа га не боли, мила моја мамо,
Не фали му ништа само, само, само
Оно лепо Милче, стара моја мамо.

Па у *чезњи* слични се звуци прелијевају. Да је мени, бого, бити тамо доље у оном селу маленом, што смјерно стоји на бријегу зеленом, заборавио бих срца мога боле...

Та оно је село све блаженство моје;
Мој вилински, красни, лени перивоје;
Ту ми је колевку заљубљала мајка,
Ту први пут виде зраке сунца јарка!
У томе је селу наша кућа бела,
Пред кућицом белом клуница и јела;

На тој ме клупи дочекала мати кад сам се уморан кући враћао:

„Ево, де ми влатно чедо моје иде!“
Таки пољубаца и грљења мека
Бити више неће целога ми века!

Да ми је доље бити, да загрлим мајку,

да пољубим селу, још да видим луче, забравиво бих срца мога боле.

У ваздуху тамо тице сада лете
А на пољу ђаци сиграју се мете;
Два дечака млада крај мете на трави,
Од пољскога цвећа стар'ји вјенац прави,
Два дечака млада лепо очешљана —
Кошуљу је чисту дала на њи нана.
Млади су дечаки лепо очешљани
Али зато видиш, да су сиротани,
Сиротани бедни, браћа моја мила,
На веки их радост и срећа пратила!

Таква је и она под насловом *Кући*.

Пароброд лети Дунавом. Хој, скоро ћеш ме, мајко, видјети. Као њене очи умилно се смије плаво небо на ме. И шума се зелени, да ми веће буде моје радовање. А сунашце жарко сија, да што љепше буде моје путовање. Пароброд лети, и ја веселим оком већ на село гледим.

Румене се куле, оцаи се пуше...
Ко ће да опише радост моје душе?
Срданице ми игра... а пароброд стоји...
Одма сам... одма сам... одма сам код своји!
У авлији малој зелена је трава,
На зеленој трави шаров песога спава,
Пружило је шапе на зелену траву
А на шапе црну и чулаву главу.
На клупицу малу мајка ми је села,
Преслица пред њоме и кудеца бела,
Ал' точак не зврчи у преслице танке.
Далеко су мисли старе моје мајке!
Сестрица ми млада марамицу руби,
За то ће је браћац слатко да пољуби.
Ал' браћа ми драга нису сада туде,
Да из црних мисли мајку ми пробуде.
О како ћу, боже, да створим врата
И обвијем руке око њеног врата?
Пукнуће ми срце од радости веље:
Испунише му се све његове жеље!
Ал' што ће ми мајка од силних милина
Кад загрли давно невиђеног сина?

Уђемо у малу, у одају стару;
Три иконе свете на белом дувару.
Кандило пред једном сад тиња, сад плане...
Сутра ће нам свети Илија да сване.

Ето ми и браће прије вечера, да их мајка не кори. Поскидаше капе, у одају ступе,

Пољубе ми мајку, о големе муке,
Мајку ми у лице а мене у руке!
Па онда ме гледе, дуго, дуго гледе —
Жалосно ми гледе те образе бледе;
Не познају млади, не познају свога
Ао боже свети, брата рођенога!

Ето од каквог су силног утиска ове елегике Митине, гдје нам просто излаже своје сјећање и осјећање фамилијарно. Ту је све природно и истинито: од оне чежње за родним сеоцем, тијем најдивнијем крајем од свега свијета; до оне клупице у авлији,

на којој му стара мајка сједи. Ако је Л. Костић и ове елегике узимао у оне идиле, које толико хвали, онда сам и ја с њим; јер ако ови његови производи не спасу пјесника од заборава неће одиста друге врте.

* * *

Долазимо на пошљедни одјелак Митинијех одабранијех пјесама под насловом *Разне пјесме*, гдје находимо и неке *патриотске*, с којима ћу се зауставити напосе заједно са онијема *Пред Васкрс*. Већ овај наслов каже ви правац овнијех пјесама написанијех у очи великог рата српско-турскога.

Оков... колац... отимање, клање
И гвоздено зулумћарско иго!

Нек се диже вихор јатагана,
Нека грме тешки абердари,
Нека звечи сабља окована!

Па хајдемо, соколони сиви,
Не трунимо за бадава живи!

Отворено небо плаво,
Силни Душан, свети Саво,
Сузним оком синке гледе,
Који сложено у бој греде.

Сва Јевропа, сви цареви
Прот свете су наше ствари....

Али ништа!... нека... нека!...
Има... има... има Бога!

Он нас чува он нас брани!
У његово име хајдемо
Соколони одабрани!
У прах нека пред нас падну
Застиђени сви владари....

Наша поља, наше горе,
Наше реке, наше море,
Српска била па и биће влада
Од Ловћена па до Цариграда!

Стамбул дршке од србинског
Од зора,
Победна се несма хори
Од Дрине до Восфора.

Срце кири... гром гњева ми пуца
А од муке цепају ми с' кости...
Полудећу са неизвесности!...

Свршено је? Није! Није!...
Још ће дуго по Балкану
Страшног гњева пуцаг громи....

Па толико крви, па толико ваја,
Па толико зноја зар да је бадава?
То не може бити, то не сме да буде
Праведнога док је над звездама Бога!

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
BEOGRAD
CRNOJEVIĆ

Па смртнога греха
 Већ већега нема
 Но да с' и сад спава!
 Кад олстанак српски
 На бојноме пољу
 Јатаган решава.

Косовски се барјак вије,
 Крст с мјесецом бојак бије;
 Мачи звече, крв се лева:
 Није Србин ко оклева!

Напред!
 Развише дичну заставу,
 Пустеше вуке у славу

Огњени дуси воде нас
 Милоша, Вељка, Душана,
 Покорићемо, Бог је жив,
 Авијског зверског душмана!

И тако даље све једнако бијесно одушевљење српско са свакога листа ове књиго дише. Али су све те пјесме од дневне вриједности. Мени се чини, да их је пјесник писао по једну на сваки брзојав с бојног поља и са дипломатског стола. Сјетите се по свему Српству оне познате и пјеване пјесме „Сабљо моја,“ па представите себи њезиног аутора у оно бурно судбоносно доба у очи рата и за вријеме самога рата, па ћете ласно себи створити појам о овим његовим пјесмама. „Он рони сузе искрене са несреће народа свог и готов је да очајно напусти и сваку наду. Али најмањи успјех, најмањи напредак доведе га у екстазу, којој опет нема граница. Ефект њега заводи, тренутни догађај, те онда износи сав арсенал крупних ријечи и израза. . . . Да му је приказивачка моћ тако снажна као родољубље; да осјетљивост своју може преобразити у бујни осјећај: да елегичан звук може претворити у крик, у безобзирно дјелање па и нападне — његове патриотске пјесме биле би од неодољивог утицаја. Али шарена крила са неким паперјем не допиру тамо, камо се захтијева суро и чврсто перје и снажни зглавци“ — вели М. Савић врло умјесно о овој врсти Митинијех пјесама.

На сваки начин можда би се ипак могла и која од њих избрати, која би са бољијема вишеназначенијема пјесмама сачувала име несрећнога српскога Тиртеја онога великога српскога рата.

* * *

У осталијем пјесмама пошљедњег одјељка махом превлађује љубав к вину. „Ми би

волили, да пјесник није узимао изливе свога плаховања у збирку својих одабраних пјесама. . . . Ко не умије, као Хафис, узвишено да пјева о вину и сласи, што лежи у њему, боље да му не посвећује ниједан гласак своје лире. Изливи бекријања нису кадри да произведу у читаоцу пријатно осјећање.“ Тако вели г. Поповић, али треба казати и узрок, за што се пјесник ове жице лађа.

Од јако ће браца Мита
 Овако да ради,
 Да рубином — мрким вином

Па:

Пелен — живот слади.
 Црно жиће, црно доба —
 Свуда раздор и неслога,
 Свуд клевета, лаж и злоба,
 Свуд лукаве тровне змије. . . .
 Хајде вино нек се пије!

Дакле пјесник из очајања вину пјева, и ми се овдје упознајемо са *песимизмом* пјесниковијем. У пјесми *Малом Мирку* у колијевци он вели, данас још немаш непријатеља, али поживиш ли,

Не ћеш набрат
 Од радости
 Ни китицу цвећа,
 А за тобом
 Долазиће
 Чета од несрећа.

Па овај песимизам расте дотле, да у пјесми *Код Куће* одриче се и вина, па матери говори, да стегне срце:

Та мој живот пун невоље, беде,
 То не вреди, што ти сузе вреде.

Али су готово махом све ове пјесме врло слабе, осим оне *Малом Мирку*, *Дарови од Природе*, *Јесам ли вам? . . .*, *Бувегија и нева му*, *Тужно гробље*, које би се могле са којом родољубивом придружити одабранијем приповијеткама и елегичама у једну књижицу, коју би требало да Митини пријатељи уреде са његовијем преводима, да се тако сачува успомена овога несрећнога српскога пјесника, да се не испуни она његова црна слутња:

Ја не питам: каква судба
 Младе моје песме чека?
 Ја не питам: да л' ће кратка,
 Да л' ће дуга бити века?
 Ил' већ онда ниједнога
 Не ће бити цветка жива,
 Кад нестане баштована,
 Да их чисти и залива.

него она нада:

Па кад ме већ неће бити
Сећање ће засадити
На гроб мене који невен
И ружицу и зимзелен,
Нек над гробом мири, цвати,
Па тако ће сваки знати....
Да ј' и мене негда било!

* * *

Из овога прегледа види се, да је Мита Поповић доста слаб пјесник, када се од толикога његова рада пјесничкога само неколико пјесама могу одабрати, да га спасу од заборава. Да, он далеко изостаје иза Суботића и Малетића, иза Меда Пуцића, Ђура Јакшића и Никанора Грујића, срањујући га са покојнијема пјесницима пошљедњега деценијума; али на сваки начин опет долази одма иза њих прије Ђорђа Рајковића, Ђорђа Срдића и још којег мање познатог нашег пјесника.

Но он више није ни тражио, и његова је сјен и тијем скромнијем мјестом срећна и задовољна.

А то скромно мјесто пак јамчи му у српскоме народу до далекијех нараштаја бар његово жарко србољубље и његова црна судбина.

NACIONALNA
Д. Томаковић
СРПСКА
CRNE GORE

Народне пјесме.

(Из збирке И. Н. Златичанина.)

8.

Ја посадох жуту дуњу,
Жуту дуњу и неранцу,
Па наврнух Џумер-воду,
Ставих стразу младу мому.
Не пох тамо за годину,
За годину ни за двије,
Али мени гласи греду,
Да је дуња посахнула,
Жута дуња и неранца,
Џумер-вода пресушила,
Млада мома умријела.
Седлах коња, пох да виђу;
Кад сам био на сред пута
Не могах се примакнути
Од мириса жуте дуње,
Жуте дуње и неранце,
Од брзине Џумер-воде,
Од љепоте младе моме.

Лак полако примакох се,
Наљубих се младе моме,
А напих се Џумер-воде,
Намирисах жуте дуње,
Жуте дуње и неранце.

9.

Шета Маре, шета Јане,
Маре у јелек и кошуљу,
Јадна Јане сва у злато.
Когод путем пролазаше,
Сваки Мари руком маха,
Десном руком и јаглуком,
Јадној Јани ниће нико.
Јана иде плачућ' дома,
Те се жали старој мајци:
„Ој бога ти, моја мајко,
„Шетах Маром другарицом,
„Мара у јелек и кошуљу
„А ја јадна сва у злато.
„Когод путем пролазаше
„Сваки Мари руком маха,
„Десном руком и јаглуком,
„Мени јадној ниће нико“.
Мајка Јани одговара:
„Не чуди се, кћери моја,
„Мара има доста браће,
„А ти немаш ни једнога.“
Јана мајци проговара:
„Мајко моја, добро моје,
„Да продамо злато моје
„Да купимо мени брата,
„Мени брата теби сина“
Мајка Јани одговара:
„Не може се, Јане моја,
„Јер без брата нема брата,
„А без сина нема сина.“

10.

Ђевојка је грки пелим брала,
Пелим брала ружу остављала,
Па ђевојка собом говорила:
„Јадна ружко и тебе бих брала,
„Али немам коме бих те дала;
„Ја имадем и брата и драга,
„Ал' су оба у тој земљи туђој,
„И Бог знаде хоће ли кад доћи.“
У ријечи у којој бијаше,
Ето двије незане делије,
Па ђевојци тако говораху:
„Што ту радиш у поље зелено,
„Пелим береш а ружу остављаш,
„Али немаш коме би је дала?“
А ђевојка њима одговара:

„Имам брата, брату бих је дала,
 „Имам драгог, драгом бих је дала,
 „Ал' су оба у тој земљи туђој,
 „И Бог знаде оће ли кад доћи.“
 А делије њојзи говораху:
 „О бога ти, лијепа ђевојко,
 „Ил' си рађа да ти братац дође,
 „Ил' си рађа да ти драги дође?“
 Ђевојка им на то одговара:
 „Ја бих рада и оба да дођу,
 „Ма радија, да ми братац дође,
 „Е бих с братом стекла вјереника,
 „С вјереником не бих никад брата.“
 Један метну руку у џепове,
 Па извади златнога прстена:
 „На то теби, мила сејо моја,
 „Благо брату са таквом сестрицом.“

11.

Полегла је ђетелина трава
 Покрај мора и бегова двора,
 Жњеле су је бегове сестрице
 Десном руком, српом сребрнијем,
 Напуниле скуте и рукаве
 И носиле коњма братинима:
 „Јед'те, јед'те, коњи нашег брата,
 „Сјутра ћете далеко путовати,
 „Обишете три горе јелове,
 „Три јелове и три јаворове,
 „Изисћете на поље Цмиљово,
 „Виђећете жутицу неранцу,
 „Под неранцом ђевојачку мајку,
 „Ђе пребира сватовске дарове,
 „Сваком свату свилену махраму,
 „Старом свату дуњу од сто листа.
 „Не чудим се дару ниједноме,
 „Но се чудим дуњи од сто листа:
 „Ђе је расла, ђе је здријевала;
 „Ил' је расла води на извору,
 „Ил' је расла сунцу на истоку.“

12.

Под китицом планиницом село весело;
 Све ти жене рахат сједе, те су веселе;
 Бибер зобљу, вино пију, те су румене;
 Кад им људи на пут иду, оне под бачву;
 А кад с пута дома дођу, оне у одар.
 Пита један жену своју гледајући је:
 „Што је жено, јадна жено, која је бољест?“
 „Мучи мужу, јадан мужу, умријећу ти;
 „Но призови сусједицу коју најближу,
 „Нек умјеси погачицу триште сијану,
 „И закоље шар-кокошку непроносницу,
 „И наточи бокал вина од три године,

„И извади кондир меда од нова роја.“
 Муж позива сусједицу, која ј' најближе,
 Те умјеси погачицу, три пут сијану,
 А закла јој шар-кокошку непроносницу
 И наточи бокал вина од три године,
 И извади кондир меда од нова роја.
 Подиже се болесница, сједе на одар,
 И изједе погачицу све до корице,
 И изједе кокошицу све до кошчице,
 И попила бокал вина све до капљице,
 И изјела кондир меда све до воштине.
 „Што је жено, јадна жено, много л' изједе.“
 „Мучи мужу, јадан мужу, још бих толико.“

Наши Листови.

Примили смо трећу сваску овогодишњу (књигу 159 ту) *Љвотпис* Матице Српске са овом садржином: I. Манастир Љепавина од *Влад. Красића* (наставак). II. Биографија Јована Витковића од *Гавр. Вишковића* (свршетак). III. Лажни Бранковићи од *Лауша Талоција* с мађарског пре вео др. *Штеван Павловић*. IV. Добре воље. Шаљива игра у 4 чина од *М. Савића*. V. Додатак природописној и медицинској номенклатури прибрав проф. *Мојо Медић*. VI. Говор у свечаној сједници књижевног одјељења Матице Српске у спомен Мити Поповићу о св. Сави г. 1889 од *Милина Савића*. VII. Педесетогодишња прослав Текелијна завода. VIII. Изводи из записника књижевног одбора и одјељења.

Из Србије примамо три црквена листа: 1. *Христијански вјесник*, часопис духовни за хришћанску поуку и црквену књижевност, који излази у *Биограду* под уредништвом прота *Алексе Илића* у мјесечнијем свескама од пет табака врло богатом садржином, а долази на годину по 6 фиорина. 2. *Црквени Гласник*, црквено-књижевни лист, који излази у *Бесковцу* сваке петнајест дана на цијалом табаку, под уредништвом прота *Димитрија Н. Алексића*, али му нигдје не стоји назначена цијена. 3. *Жича*, орган удружења свештества жичке спархије за хришћанску поуку и потребе свештества, који излази у *Крушевцу* под уредништвом свешт. *Дим. К. Мишаиловића* у мјесечним свескама од 2¹/₂ до 3 табака а долази 5 фиорина на годину.

Првومه је листу ово једанаеста година, другоме трећа, а трећему прва година.

У *Великој Ђикинди* (у Банату) излази *Садашњост*, недјељни лист за просвјету, привреду и забаву, под уредништвом *Милана Петровића*, у ком листу излазе редовно скоро у сваком броју у српском преводу приповијетке руских писаца а особито кнеза *Димитрија Голцина (Мурављина)* и *Владимира Короленка*. Цијена је листу 4 фиорина на годину.

Српски календари.

Из *Новог Сада* стигла су нам два илустрована календара за идућу г. 1890: *Орао*, који ступа у своју шеснаесту годину и *Велики Годишњак*, који ступа у четрдесетипрву годину, оба с лијепом забавно-поучном садржином и лијепијем илустрацијама.

Да прије прегледамо *Орао*.

У забавно-поучном дијелу *Орао* доноси врло корисне поуке *рашарске* од *М. Петровића* и из биљезака пок. *Б. Натопшевина*, *пчеларске* од *Ј. Живановића*, *виноградске* од уредника и *народно здравље* од др. *К. даље* пјесме од *Змај-Јована Јовановића* и *Н. В. Ђорића*, и једну приповијетку од *С. Матавуља*. Осим тога; ту су описи прославе 500-годишњице косовске у Крушевцу и миропомазанја краља Александра у Жичи.

Међу сликама доноси *Орао* врло лијепу насловну слику *Јов. Штерије Поповића*, па Митрополита Стеф. Стратимировића, Краља Александра, Краљице Наталије, Нашљедника црногорског престола Књаза Данила, Књегинице Милице и Великог Књаза Петра Николајевића, Митрополита Михајила, Владике Петрановића, Војводе Сима Поповића, Мите Петровића, Сима Лозанића и Стевана Лазића; осим многијех разноврснијех слика из наших крајева.

Орао остаје на свом мјесту — првом међу српскијем календарима.

Долазимо на *Годишњак*.

У његовом поучном дијелу налазимо на првом мјесту врло важан чланак *Српска правосл. вел. гимназија карловачка*, која ће до године славити своју *шогодишњицу*; па *Прва помоћ у најраснијим болестима*; *Опис Косова и косовске битке*; *О бајању и врачању*; *Похвала раду* и од пје-

сама *Рашарске Будилнице* од П. Ј. К—ића. Осим тога *Годишњак* има у својој *Библиотеци за народ* ради забаве причу из српског живота под насловом *Здравко и Грозда* од Светозара Теодоровића и слику из сеоског живота *У коприви* од Милутина Трибића.

Међу сликама находимо ону пок. Престолонашљедника *Рудолфа*, Велике Књагинње *Милице* и Великог Књаза *Петра*, Краљице *Наталије* и Краља *Александра*, регената *Белимарковића*, *Прошића* и *Ристића*, Нашљедника руског престола *Николаја Александровића*, *Стевана Лазића* и *Јакова Игњатовића*...

За насловну слику доноси ону Св. Саве, која би могла служити и за икону. Одиста и овај се календар сам препоручује.

Цијена је једноме као другоме: 50 новчића.

Кад смо у „*Новој Зети*“ отворили читулу заслужнијех мужева наших, да упишемо име Војводе Анта Даковића, ко је мога помислити, да ће у њој тако брзо бити уписано друго, и то име *Војводе Станка*, једнога од најмлађих по годинама војвода црногорских!

Овај млади човјек, вазда здрав и добровољан, послје погодишње тешке болијести, преминуо је овдје на Цетињу у крилу своје фамилије и својих еродника лицем на Покров Богородичин.

Од његова кућевног љекара, г. др. П. Миљанића, добили смо ову записку о његовој болијести: Пок.

Војв. Станко био је јаког састава и вазда здрав. Од свог дјетињства није знао за болест, осим ријетких наступа главобоље у зрелијим годинама. У марту мјесецу о. г. почео се жалити, да му је десна нога, почевши од кука до врх прстију, као утрнута, да га по мало боли и да се на њу не може слободно опирати, те је почео да прихрамљује и штапом приходу подупире. Кад му прописани лијекови, електриштво и домаћа нега не помогше, лекар му је — у злој слутњи да ће болест бити централна и без лијека — савјетовао, да пође у иностранство и потражи извјесне професоре специјалисте. Болесник сам пође у Крапину, куда је позвао једног професора са градачког универзитета. Ту се полуузетој десној нози придружи и слабост десне руке с периодичним грчевима у мишићима десне стране грудног коша. Пошто се вратио кући на Цетиње, болест се у толико на жалост развила да је дијагноза била сасвим јасна: лагана поступна парализа десне половине тијела, којој је узрок нарастајућа гука у лијевом полушару мозга. Остало је још да се консултира чувени професор Charcot. Прије поласка у Париз сви душевни процеси, идеација и сложне асоцијације ријечи, били су код боника недирнути. Осим што је на лекарско питање: да ли му за сваки појам дође на језик извјесни знак, ријеч, одмах или не? — одговарао, да одмах не долази, чега, и сам увиђа, није прије бивало. У Париз је боник ишао да му се на жалост само потврди дијагноза и изрече самртна пресуда. Шарко са др. Л. Иванишевићем пише међу осталим: „.... neoplasiе intracranienne; nous sommes malheureusement dans un

de ces cas nombreux, où la médecine est impuissante“. Пок. Војвода донешен је кући 14. Септ. у очајном стању. Потпуно паралисана десна половина тијела, уз то десна страна лица, а што је најтеже, узет му је био и језик, наступила такозвана aphasia. Био је у свијести и још се могао мимиком и покретима којекако с околином разумјети. Но у скоро поред алексије, аграфије, анакроазије (немогућност читати, писати, говорено разумјети) придружила се и амимија. На два три дана пред смрт будио се тренутцима из дубока сна и заборава, отворивши своје велике очи, из којих вам је немуштим језиком дирљиво говорила Станкова позната бистрина ума.

Кућа Радоњића заузимље у историји Црне Горе мјесто међу најзнатнијема кућама црногорским; а у новије доба у уређењу државном и у утврђењу владајуће династије, име Радоњића заузимље прво мјесто до имена куће Вукотића.

Зато треба разликовати онај огранак куће Радоњића, што се звао још *Станишића*, па послје *Гувернадуровића*, од другог огранка те куће, који се звао *Жушковића* и који је дао Црној Гори Попа Жутога, Војводу Ива па Војводу Станка Радоњића.

За вријеме теократске владе у Црној Гори, Господари су њезини вршење правосуђа уступали скупу племенскијех главара, а они су њихове одлуке исправљали и потврђивали. Међу овима се са свијем наравно по који главар истицао, који се звао „Гувернадуром“. Отуда су погрешно неки писци на основу површнијех биљежака путописнијех у овоме имену називали неку институцију свјет-

ске власти прођу духовне владајућих Господара. Спољни упливи лако да су о томе и радили, као што је факт, да су у овијем „Гувернадури-ма“ и нашли одзива баш кад се ово име нашло на огранку Станишића куће Радоњића. Али не само владајући Господари него и сви главари племенски то нијесу могли допустити, и за то, кад су опазили опасност, они су коначно и укинули то празно име и казнили прогонством из земље пошљедњег *Гувернадура*, који је то име тежио да злоупотреби на штету земље.

У извршењу те казне народне предњачили су Жутковићи, баш онај други огранак куће Радоњића, коме припада Војвода Станко, јер су се ове двије куће, Жутковићи и Станишићи, од најстаријех времена између себе гонили и крвавили.

Војвода Иво био је један од најпрвијех људи не само уз кољено Господара и Владике Петра II, него и уз кољено Књаза Данила, па тако и уз кољено онда млађаног данас срећно владајућег нашега Господара; на коме га је мјесту достојно замијенио његов син, Војвода Станко.

Књаз Данило год. 1856 Станка пиље са својим братанићем, данашњијем Владоцем Црне Горе, у Париз на науке у лицеј *Луја Великога*, гдје редовно свршава науке одличним успјехом, а затим продужује у војничком заводу *Saint Cyr* те се враћа у отаџбину да буде десна рука тада већ младоме Књазу, своме другу из дјетињства и из ђаковања, и првом рођаку, јер Војвода Станко рађа од рођене сестре великијех покојника, Књаза Данила и В. Војводе Мирка.

Тако млади питомац најзнаменитијег војничког завода јевропског

постаје одмах побочником Књаза Николе, у ком чину врши све главније мисије по дворовима јевропским.

За вријеме рата великога противу Турске био је војничкијем представником Црне Горе у стану главнокомандујућег Великога Књаза Николе Николајевића у Бугарској; а послѣје онога рата био је уз Војводу Божа Петровића преставником Црне Горе на Берлинском конгресу; па одмах био је окредитован опуномоћеним министром Црне Горе код свијетле Порте, и као такав био је у брзо наменован министром иностраних дјела, коју је дужност до смрти своје вршио.

А како је ту дужност вршио у овој тешкој кризи источној, која је наступила послѣје берлинскога конгреса, то се видјело приликом његове болести и смрти. Као што је у болести његовој све учињело, што се могло учинити, да спасе драгоцјен живот свога мудрога, хладнога и савјеснога савјетника, тако је племенито срце Господарево његово мртво тијело обасуло топлијем сузама и усрдним почастима, како се још ни један Црногорац није предао црној земљи.

На дан сprovedа, 2. Окт., као да се и природа хтјела придружити Црној Гори у плачу, није киша представала цио дан са мрачнога неба. Ипак је силан народ чекао по околним улицама, да учествује у тужном сprovedу. У само подне прије него ће сproved кренути, Његово Височанство Књаз Никола са свијем члановима Владајућег Дома ту приспје, да буде учасником велике жалости. Његово Височанство и први Његови великодостојници изнијели су мртвачку скрињу из куће, а Књаз На-

шљедник помогао ју је носити преко све вароши, докле су је на мртвачка кола положили.

У спроводу су ишли најприје све школе с крстом, на једна почасна чета војника, па свештенство с Митрополитом Митрофаном на челу пред скрињом; а иза ње Његово Височанство са члановима Свијетлог Владајућег Дома, дипломатско тијело и остали народ, који је загушио био сву главну улицу.

Кад је спровод кренуо звона са свијех цркава стала су звонити мртвачки а топ са табље мртвачки пуцати, све докле је спровод био близу Бајица.

У спроводу до Његуша остали су од свештенства протопоп цетињски Матановић и протођакон Радичевић; од великодостојанственика, министар-председник Војвода Божко Петровић и министар рата Војвода Илија Пламенац, и великосудје г. г. Марко Вукотић и Перо Јовићевић, па сродници покојникови и од његовијех поштовалаца колико је могло кола на Цетињу паћи.

Преко Бајица дочекало је спровод звонење са цркве св. Јована, које није престало док спровод није зашао пут Дубовика.

Већ преко Буковице почели су Његуши на стотине сријетати спровод лелеком, који је ваздух проламао; а на Његушима дочекало га је звонење са свијех цркава и занијевање покајница.

Пошто је мртвачка скриња унесена у саборну његушку цркву Св. Госпође, испред цркве унаоколо иностраног гробља поредише се сви присутни, мушки и женски, а старији посиједаше, е је била пред вечер киша мало патихнула, па по средини двије

покајнице по обичају народноме стадоше, одећи полако једна за другом тамо овамо, да паричу, спомињући претке покојникове и његове врлине, уз најчешћи призив: „Сив' соколе!“ и „Српски бане!“

За вријеме овог панегирика унаоколо се свијема присутнијема служила ракија.

Сјутридан било је опијело. Около десете пр. п. приспјело је Његово Височанство Књаз Никола с Цетиња у пратњи Војводе Петра Вукотића, Војводе Маша Врбице и Сердара Рада Пламенца; и одма је слиједио погреб уз пуцњаву топа и плотуна почасне чете војника.

Послије погреба Његово Височанство с пратњом одма се удаљило, али је ту народа остануло цео дан, јер су и послје погреба стизали људи лелеком а жене тужбом на стотине из оближњијех племена и ако је цео дан опет киша падала, да би се дјељу пошту одаду овоме „Бану српском“

Ове двије ријечи народне покајнице изражују боље значај Војводе Станка него би га могао изразити иједап панегирик.

Војвода Станко, *Српски Бане*, лака ти та славна родна земља!

Културне биљешке

(Педесетогодишњица срп. пјев. Друштва „Јединства“) у Котору прослављена је свечано на дан св. Петке освешћењем нове друштвене заставе, концертом и великим обједом. Освешћење заставе извршио је у цркви св. Николе Преосвештени владика г. *Герасим*, који је том приликом и сходну бесједу изговорио; а при освешћењу заставе кумовали су гг. *Нико Бошковић* из Дубровника и *Нико Стевановић* из истога Котора; но пошто г. Бошковић није могао прису-

ствовати, мјесто себе је опуномоћио госп. *Илију Рамадановића*, који га је и заступао. На концерту је држао друштвени пресједник др. *Раде Квеквић* сходни говор, а концертом управљао је проф. *Дионисио де Сарно Сам Борфо*, на ком су и струне српскијех гусала народну пјесму пратиле. На обједу, који је био приређен у српској читаоници, било је 50 особа, међу којима је био Преосвештени владика *Герасим* и г. *Јован Сундечић*. Од гости са стране били су само преставници срп. пјевачког друштва „Слога“ из *Дубровника* г. г. *Др. А. Пулези* и *Перо Ошујић* са госпођицама *Ошујићевом* и *Ђурићевом*; а брзојавнијех честитака било је из свега Српства. Друштву су овом приликом даровали кумови нове заставе по сто фиор., а дубровачко друштво „Слога“ стотину.

Приликом ове прославе г. *Стево В. Врчевић* написао је књижицу под насловом „Преглед срп. пјев. Друштва Јединства од његова постанка до данас 1839—1889“, из које вадино шљедеће податке: Год. 1839 основало се ово друштво и већ је исте године на Божић и отпјевало прву литургију. Кад је друштво виђело, да добро успијева, одма шљедеће године утаначи нека правила, по којима сваки је члан плаћао по четири цванцике мјесечно, чим се плаћао учитељ и подмиривало друге трошке. Г. 1843, кад је ваљани учитељ *Буреш* морао оставити Котор, друштво је имало члана, који је могао бити учитељем друштвенијем. То је био ватрени Србин *Нико Чучак*, који је толико успио, да је сам могао компонирати неколико *протара* и *ирмоса*, који су се сјајним успјехом пјевали у цркви при празницима. Г. 1851 већ друштво је и изван Котора почело радити првијем излетом у Будву, гдје је у цркви св. Тројице цијелу литургију испјевало. Г. 1852 Ника Чучка замјењује други *Бурешев* питомца г. *Шширо Јововић*, који је компонирао неке пјесме *Љуба Ненадовића* и друштвеног члана *Риста Милића*, које су се веома допадале; а неке од ових композиција биле су и штампане г. 1867 у „Даници“, што је у Н. Саду излазила. Он је компонирао и цијелу тужну литургију за тужне случајеве, која се први пут пјевала приликом смрти блаженопочившег Патријарха *Јосифа Рајачића* г. 1861 са сјајнијем успјехом. Под Јововићевом управом друштво је набавило и разне композиције *Корнелија Станковића*;

такођер и нову литургију из Тријешћа на четири гласа; прва литургија, такођер из Тријешћа била је на три гласа. Г. 1865 друштво је увеличало свечаност у Церасту при освећењу нове цркве Рођења Богородице. Г. 1859 друштво је почело приређивати преставе у кући г. *Ђура Чучка*, па одма шљедеће године на дан св. Саве ту приредише свечану забаву, на којој се представљало дјело Стеријино *Кирјања*. Исте годне одило је и на Савину о Госпођиндану, с чега је имало страдати и то због пјесме *Ненадовићеве* „Јуначки Одговор“, композиције *Јововићеве*. Год. 1866 друштво увађа и оркестру. Год. 1869 добива нови правилник и отада се називље „Јединством“ под управом г. *Шшира Огњеновића*, који је компонирао неколико родољубивијех пјесама нашег омиљеног пјесника г. *Ј. Сундечића*. Г. 1870 о Петровудневи „Јединство“ долази на Цетиње гдје даје сјајну бесједу, за коју је г. *Сундечић* написао химну народну а г. *А. Шулиц*, учитељ оркестре, компонирао. Г. 1871 влада одобри правилник и друштво ступи у нов живот под пресједништвом честитог Србина пок. *Лазара Бербера*. Исте године опет долази на Цетиње о крштењу Свјетлогла нашега Престолонашљедника, гдје осим свирања и пјевања, приказа кратку оперету „Ексклузије“ од *Риста Милића*, композиција од *Шулица*. Г. 1876 ушљед смрти *Л. Бербера* долази на пресједничко мјесто г. *Нико Стефановић* а г. *Шширо Јововић* опет се прима хороуправитељства. Шљедеће године „Јединство“ иде у Дубровник на освећење православне цркве, гдје пјева заједно са „Слогом“. Г. 1881 г. Јововића на управитељству замјењује г. *Јово Кадича*, који и данас то мјесто заузима. Г. 1883 „Јединство“ закључује, а год. 1885 извршује пренос кости из Беча у Будву српског књижевника *Стефана Љубише*; и исте године пјевало је у спроводу преко Котора пок. *Кљезинице Марије*. Те године започе друштво пјевати богојавленску стихиру „Глас господен на водах“ по композицији г. *Кадиче*. Исти управитељ ради и успијева око хора младих Српкиња, али за кратко. Г. 1887 на пресједништво долази др. *Радослав Квеквић* и под његовијем пресједништвом ево је „Јединство“ прославило своју десетогодишњицу.

Међу почасним члановима друштвеним

находимо Владикау Петрановића, Милетића, Полита, Змај-Јовановића, Сундечића, Стефана Бјеладиновића, Ника Бошковића и Илију Рамадановића. Својом снагом животном и својим радом „Јединство“ се може поносити. Ми му срдечно честитамо и кличемо: Живјело много љета!

(Манастира у Србији) има на броју педесет и три; и то су

По имену:	У округу:
1. Свети Роман	Алексиначком
2. „ Стеван	„
3. Рајиновац	Биоградском
4. Раковица	„
5. Боговођа	Ваљском
6. Јошаница	Јагодинском
7. Каленић	„
8. Љубостиње	„
9. Свети Панталија	Врањском
10. „ Стеван	„
11. Кацапуљски	„
12. Св. Тројица	Књажевачком
13. Суводол	„
14. Благовјештење	Крагујевачком
15. Вољавча	„
16. Драча	„
17. Грнчарица	„
18. Буков	„
19. Вратна	„
20. Манастирица	„
21. Велуће	Крушевачком
22. Наупара	„
23. Св. Јован	Нишском
24. „ Богородица (Сићевска)	„
25. Св. Тројица (Габровачка)	„
26. Св. Петка	„
27. „ Димитрије (Дивљански)	„
28. Св. Богородица (Успенска)	„
29. Св. Ђорђе (Темски)	„
30. „ Богородица (Ржанска)	„
31. Трноша	Подринском
32. Витовница	Пожаревачком
33. Горњак	„
34. Туман	„
35. Благовјештење	Рудничком
36. Враћевшница	„
37. Вујен	„
38. Јовање	„
39. Никоље	„

40. Копорин	Смедеревском
41. Манасија	Ђупријском
42. Миљков	„
43. Раваница	„
44. Св. Петка	„
45. Ђлисура	Ужичком
46. Рача	„
47. Жича	Чачанском
48. Св. Тројица	„
49. Сретење	„
50. Студеница	„
51. Петковица	Шабачком
52. Радовашница	„
53. Чокешина	„

Ови манастири имају 25243 хектара земљишта, 18 механа, 48 воденица са 95 витлова, 2 стружнице и 1 дућан, сувише у капиталу код управе фондова 159893 динара.

„Отаџбина“ доноси пројект закона о уређењу *угледних привреда* на манастирским имањима, које би биле и народу и самим манастирима од велике користи.

Исправка.

У седмој свесци на стр. 281 у 6 реду одоздод треба исправити оно на сјевер Книну овако: на сјевер, к Книну. Даље на истој страни у другом реду у 16 реду одоздол иза ријечи најприје треба уметнути дошли; а у 14 реду треба овако исправити: Тазара. Лазар и јест... што молимо наше читаоце да исправе, а нашег сарадника да извини, јер је седма свеска изашла из штампе у осуетву уредника. Томе се има приписати и што је овај чланак уврштен међу културне билешке, што није свеска штампана сва на истој артији и тд.

Овом свеском улазимо у пошљедну четврт, и ми је шиљемо једнако многијема нашим дужницима, очекујући свеђер од њих претплату. За то молимо, да већ не оклијевају, него да подмире, што нам дугују — крајње је вријеме!

Све оне наше претплатнике, који се жале да нијесу примили неке свеске, радићемо по могућству да задовољимо.

Уредништво „Н. Зете.“

Уређује Др. Л. Томановић.